

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-STIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

IMMORALITATEA ÎN POLITICA NOASTRĂ.

Sântem pasivi!

Cu pronunțământul dela Mercurea din anul 1869 ni-am mâncat viitorul în statul constituțional unguresc. A scăpătat fundamântul de sub picioare și de atunci, ca coșciugul lui Mahomet, ne aflăm în vînt.

Am fost chiar nebuni!

Noi, cei-ce azi vorbim despre constituționalism, despre libertățile politice, despre libertatea cugetului, a presei; cei-ce la anul 1848/9, așa știm, ne-am luptat pentru libertățile omenești: sub nemți, în absolutismul cel mai întunecat, când toate libertățile statului erau șterse și toată ființa omenească a fost sugrumată, capii nostri naționali au făcut o „politică activă“, s'au pus de proptele la sistemul absolutistic, au răsădit munca acelor, cari ne-au sugrumat pre toți și ni-au răpit libertățile votate de neamul unguresc.

Statul unguresc era inferecat, independentă-i răpită, anteluptătorii adevărați naționali ungurești sub spânzurătoare, prin temnițe, în lanțuri până la grumazi; și capilor nostri li-au plăcut sistemul înfiorător; — în interesul libertăților răpite și bărbaților întemnițați, nu s'au adresat Europei; li-au plăcut sângele vărsat, banii, darurile, eșii din mâinile sângeroase.

L'au spurcat numele rumănesc.

Sub sistemul acest nefericit și sângeros ungarul au dus o „politică pasivă“. De voiă bună n'au plătit darea. Esecutorii cutrierau țara și storceau banii cu sila. N'au primit oficii. S'a adus nemți, cehi din țeri străine; chelnerii țerilor străine, veniturile rele, vagabunzii statelor de prin prejur s'au concentrat în Ungaria, și dând mâna „capilor nostri“, la olaltă au administrat țara într'un mod nefericit, corumpător. Soldații ungurești au fugit din armată; au depus armele și nu s'au bătut cu inimicul Austriei. Saguna, sluga fățarnică împărătească, cu soții săi de alte neamuri, n'a putut susține statul austriac, a cărui fundamânt erau sclăvia și lacrimile ferbinți ale văduvelor și ale orfanilor.

Sugrumarea libertăților ungurești a costat mult Austriei; și-a pierdut provinciile: Lombardia, Venetia. Ungurii s'au luptat sub stîndardul lui Garibaldi pentru unitatea statului italian. — Și-a pierdut influința în treburile Germaniei, — ungurii la Sadova și-au aruncat armele, nu s'au luptat cu inimicul, și prin aceasta a clădit fundamântul unității germane.

Austria a fost zdrobită, și prin aceasta a fost silită a le reda ungarul

lor constituționalismul și toate libertățile confiscate, Ungaria în anul 1867 a reînviat!

Bărbații, anteluptătorii noștri naționali, după un an și jumătate dela decretarea libertăților publice în Ungaria, ca bufnița la răsăritul soarelui, s'au retras de pre terenul politic, au abzis de toate bunătățile constituționalismului, s'au pronunțat pentru pasivitate.

Și de atunci sîntem pasivi! Activitate sub absolutism, pescuire în apă tulburată; și pasivitate sub sistemul constituțional, iată, politica măreață a lui Saguna, semi-zăului bufnitelor și ale gădigăniilor de noapte. Ne prinde scârba patriotică la pronunțarea acestui nume!

Am voit să imităm pe unguri fără temeiul și dreptatea ideilor, fără virtuțile cetățenești ungurești. Ungurii au fost solidari, au posedat taria dreptății, au purtat stîndardul politiceii de rezistență față cu un sistem absolutistic, față cu inimizii liberalismului, noi resistăm constituționalismului, și purtăm răsboiul în contra acelora, cari apără libertățile statului. Ne facem de ocară.

Din ce constă azi politica noastră pasivă? Din nebunii, din inconsecuențe, din personalități, din nimicuri, din blăstămății, din frecături personale! N'avem nici o direcție pronunțată în politică, ne lovim cu capul dintr'un părete într'altul, ca când am fi loviți de lulea.

Zicem, că rumânul față cu regele n'are nici o dătorință, că rumânii au să lucre în butul voinții regelui, și așternem totuși tronului memorande și pretindem că pofta rumânului să fie împlinită; că rumânul să fie respectat, ca om constituțional, ca element de ordine.

Zicem, că sîntem pasivi, facem o politică de rezistență, și totuși fugim

după posturi de stat; ne văiețăm, că ungurii nu ne umple gura, cu care hulim tot ce este unguresc, constituțional, legal și patriotic.

Zicem, că sîntem pasivi; scriem memorande în contra ungurilor, le ocărim toate așezemintele patriei. Îndrumăm junimea rumână, ca să ocupe loc contra liberalismului unguresc, în contra statului, instituțiunilor ungurești. Îi sîlim pre tînării dela universități, arătând scrisori false dela mitropoliți, ca să deie autorisația celor din străinătate, ca să scrie în numele junimei rumâne din patriă iarăși nebunii, minciuni spurcate. În numele nostru în străinătate se tipăresc memorande, despre care înainte de tipar, n'am avut nici o cunoștință, a căror material de noi n'a fost curățit de falsificățiile tendențioase, n'a fost cunoscut, n'a fost aranjat. În numele nostru lovesc în tron, în rege, în stat fără rusine, fără nici un sîntemont patriotic

Și mâne-poimâne tînării acestia vor veni și vor pretinde dela regim posturi de stat; vor pretinde pâne dela stat, în contra căruia a conspirat cu străinii, hulind și ocărînd legile, instituțiunile de stat.

Iacă immoralitatea în politica noastră.

Care regim va da posturi acelora, cari au lucrat contra statului? Junii aceia, cari au plenipotențiat străinii, ca în numele lor să scrie nebunii, minciuni, și-au mîncat viitoriul precum și-au mîncat țiganii biserica. Îi cunoaștem pre toți, vor vedè!

Sîntem pasivi, fără să primim consecuențele politiceii de rezistență. Pretindem dela stat posturi, drepturi, bunuri; pentru ce? pre ce basă? Căci nouă nu ni trebuiesc regimul, consti-

tuțiunea, legile ungurești, însă, ni-ar' trebui toată averea statului. Viața noastră stă dintr'o văiețare, că unгурii ne asupresc și nu ne dau destul de mâncat. Acela care nu lucră spre țăria statului, nu poate fi îngreșat din sudoarea acelora, cari lucră pentru stat.

De când sântem pasivi puterile ni-su desbinate, literatura noastră în Ungaria nu s'a îmbogățit nici c'o carte de oare-care valoare; poporul rumănesc

fără direcțiă; relațiunile sociali încurcate; nici o faptă n'arată, că rumănul trăește spre binele comun.

Însă avem frasă! Cărturarii nostri își bat capul de fabricarea fraselor; vorbesc numai despre subjugarea, asuprirea rumănilor, despre tirănia unгурilor.

Sub domnirea politiceii noastre de resistință am făcut o grămadă de ne-bunii, dar nu s'a făcut nici o treabă bună.

Grigoriu Moldovan.

RĂSPUNS

la memoriul tinerilor rumăni din București.

De Grigoriu Moldovan.

IV.

(Urmare din numărul 2.)

Voi vorbiți de jobăgime și de eliberare. Ziceți că maghiarii ne-au făcut jobagii lor, și că apoi din aceasta servitute rușinoasă ne-au eliberat austriacii. Ba mai adaugeți la acestea încă și aceea, că maghiarii s'au purtat neuman față de noi, ni-au fost dușmanii nostri neîmpăcați începând dela ocuparea acestei țeri până în ziua de azi. Circiter acestea le afirmați. Însă vă întreb, că cunoașteți voi dreptul public și istoria acestei țeri? Și cunoașteți voi dreptul public și întocmirile țerei voastre, istoria acestia în trecut și în prezente? Voi nu cunoașteți nici una, nici alta. Sau mai bine voi vă închideți ochii înaintea păcatelor comise de voi contra rumănimei, și îi întâritați aceia spre a vedea la noi atari lucruri, cari preste tot n'au existat nici când. Voi lucrați în modul cel mai opus cu dreptatea și prinși fiind cu aceasta faptă rușinoasă înaintea Europei, tocmai așa faceți, ca și țiganul pre care îl alungau pentru-că furasă. El ca să scape, să nu fie prins, striga în gură mare „prindeți tâlhariul!”

Istoria patriei noastre stă deschisă înaintea ori și cui, o puteți frunzări. Constituțiunea transilvană App. și Comp. nu e închisă înaintea nimănu. Acest codice de lege tractează pre larg lucrurile referitoare la biserica și iobăgimea rumână. În acest codice

de lege se află unele dispusețiuni, cari documentează, că noi, poporul cel apăsă de maghiari, am avut întocmirile noastre proprie, cari documentează, că maghiarii au fost siliți să se apere prin legi față de noi, deoarece am abusat adeseori cu drepturile noastre. (Approb. Const. I. r. VIII. I. Comp. Const. I. r. 1 art. 9 art. etc)

În acest codice de legi nu se află nici o dispusețiune, care ar fi neumană față de iobăgime. Iobagiul la noi a fost privit de om atât din partea legislațiunei, cât și din partea opiniunei publice; aflăm dispusețiuni desă referitoare la soartea lui, și nu arare ori e împărtășit iobagiul în favoruri. *100 de fl. era pedeapsa acelu domn, care împedeca căsătoria iobajului.* Aceași soarte o au avut și iobagii maghiari. Iobăgimea aici la noi n'a fost susținută numai pentru noi rumăni; o sistemă nenorocită a fost aceea, care în cadrul celor-alte state europene s'au manifestat într'un mod și mai deplorabil. La noi au fost deschise școlile și pre sama băieților de iobagi. Un articlu de lege măsură pedeapsă aspră asupra acelor domni, cari rețin pre băieții de iobagi dela frecuentarea școalei. (Alba-Iulia 4624, 8 art. 1000 fl. pedeapsă.) La noi pre lângă tot sistemul nenorocit al iobăgimei totuș s'au eliberat mulți rumăni, ajungând apoi la

celea mai multe demnități. — Și dacă unuia sau altuia i-a favorit soarta, adecă i-a succes a ajunge de a fi nobil, nimenea nu-l mai întreba de e rumân; înaintea lui erau deschise toate căile și toate terenele spre a putea înainta. Nobilii și domnii rumâni întru nimic nu s'au deosebît de ceilalți nobili ai țerei, foarte natural, că nici iobagii rumâni de cei maghiari.

Și pre lângă aceasta stare a lucrurilor, noi aici sub jugul tiran al maghiarilor, precum ziceți voi, totuși nu ni-am uitat de dătorința, ce o avem față de religiunea și națiunea noastră. V'am demonstrat mai presus de orice îndoială, chiar și voi recunoașteți, că noi aici în sclăvia maghiară am dezvoltat cultură, ni-am cultivat limba și ni-am spriginit bisericile. Legile maghiare și liberalismul nu ni-au împedecat în îndeplinirea acestora!

Apoi arătați-mi voi numai un singur popor din Europa, care după revoluțiunea franceză ar fi proclamat mai curând frațietatea, egalitatea și libertatea, decât chiar poporul maghiar!

Dar' să stăm puținel la aceasta faptă măreață.

Națiunea maghiară, mai înainte decât toate națiunile, și-a deschis porțile patriei înaintea ideilor mărețe, elevatoare de inimă și fericitoare de popoar! Aici au străbătut raza primă a soarelui fericitor cu toată splendoarea și căldura ei. —

15 martie a anului 1848 a fost aceea zi memorabilă, în care au căzut cătușile sclăviei de pre mâinile popoarelor conlocuitoare, s'au nimicit lanțurile ruginite, ale servitului rușinoasă și popoarele reinviete, inspirate de adevărata căldură a egalității și frațietății, s'au îmbrățoșat unele cu altele. Libertate și iubire se răspîndea atunci din toate unghetele Ungariei; bucuria nespūsă țîșnea din toate inimile, căci am ajuns a fi egali. Națiunea maghiară a recunoscut în om pre om; în locuitorii țerei pre civele patriei, și pre acești civi și-au întabulat toți tesaurii ei. Și bieții de noi rumâni străluciam de juveraele acestei libertăți! Ni-au încărcat cu toate libertățile, fără de a le fi cerut însă; ni-au făcut libere și independente bisericile noastre, presa avea libertate nespūsă, nu era între noi nici cea mai mică deosebire. — Legislațiunea maghiară

l'a absolvat pre iobajul rumân de toate datoriile lui față de domn, l'a donat cu pământ, l'a făcut om, și redicându-l la rangul de cive l'a făcut asemenea maghiarului, — cu un cuvânt s'a întemplat aceea minune mare și neașteptată, despre care iobajul rumân poate n'a visat nici când.

Ce parte ați avut voi în rezultatele întemplărilor înșirate până aci? Cine a insistat pre lângă maghiar să elibereze iobajul rumân, să-l facă șieși asemenea? Cine i-a demândat, cine i-a dat acel cuget, acea putere de suflet, cu care a îndeplinit acesta reformățiune măreață răsturnând toate stările deplorabile de mai înainte? Au doară și atunci voi v'ați îndreptat vocea cătră Europa induplicându-o să se amestece în afacerile interne ale Ungariei? Nu. Națiunea maghiară și-a urmat cursul natural al firei sale, ea a pornit după boldul nobil al sufletului său, și prin aceasta a îndeplinit o atare faptă, pentru care noi îi datorim cu recunoștință eternă. Au doară în 1848 austriei au adus legile liberalismului nostru? au doară ei au proclamat în 15 martie în Ungaria libertatea?

Să nu sucim lucrurile, să nu mințim și să nu ne mângim noi pre noi cu nomolul uricios al nerécunoștinței.

E drept, — și voi ați luat parte în lupta de libertate a maghiarilor. Noi, aicia pre pământul maghiar deja liber, ne entusiasmăm pentru maghiari; am îmbrățoșat aceasta națiune nobilă, care din noi, iobagi sermani, a făcut oameni liberi. Șaguna și cu el dimpreună toată inteligența rumână ne-am entusiasmăm pentru ideile maghiarilor. Am devenit părtinitorii ideii uniunei, și credeam acum, că nu mai există putere pre suprafața pământului, care ar putea deslipi de cătră olaltă acestea două națiuni! Si voi ne-ați deslipit totuși! Voi încă ați făcut revoluțiune, pentru-că nu mai puteați suporta absolutismul rusesc. În 21 iunie 1848 ați proclamat și voi idea libertății, luându-ne de esemplu pre noi. Din Islas a pornit idea libertății, ați pornit de aici cu stîndardele desfășurate și ați ocupat Bucureștii. Joan Brațian, A. C. Rosetti și Bălcescu au fost cei mai devotați reprezentanți ai ideilor de libertate. Însă pre voi numai decât va suprimat rusul, ați căzut de nou în sclăvia, pre care o-ați purtat mai departe.

Oamenii esilați dela voi s'au refugiat la noi, aici s'au luptat pentru ideile liberale ale maghiarilor. În oastea lui Bem au fost mai mulți rumâni refugiați, cari s'entusiasmau de ideile liberale ale maghiarilor. Refugiații vostri cu sacrificii mari au început a redacta o foaie rumână (Caesar Boliac: Espatriatul) în interesul ideilor de libertate a maghiarilor, nisuiindu-se a propaga aceea idee salutară, ca rumânul și maghiarul să fie una! Dorința cea mai ferbinte alui Rosetti a fost unirea rumânilor cu a maghiarilor în contra rușilor și a austrieilor. —

Si apoi cine a fost cel mai renumit luptător al libertății la voi? C. A. Rosetti a fost acela, care a creat Rumânia de azi, pre care îl adorați voi ca pre un semizeu, a cărui idei și dispusețiunii însă le călcați în picioare în tot minutul.

Aveți voi cunoștință despre amintirile din pribegie alui Ioan Ghica, a acestui om de stat eminent? Când ați adresat memorandumul către Europa poate nu le-ați cunoscut încă, căci atunci despre eliberare nu scrieați așa, precum scrieți.

În Amintiri din pribegie ni se descopere întâmplările rumâne din anul 1848 și noi ne înfiorăm de mârșăveniile celea multe decurse între voi spre cea mai mare daună a noastră.

Din acestea scrieri se vede, că Eliade Rădulescu părăsind Rumânia a venit în Transilvania și așezându-se în Sibiu, ca membru al dictaturei revoluționare din București, și-a pretins o auctoritate mare și o cunoștință întinsă în cerul politic. A îmbetat cu apă rece comitetul nostru național, întorcând lucrările acestuia într'altă direcțiune.

Numai Dumnezău, Eliade, Șaguna și cei din Viena, inimizii libertății, știu că ce s'au întâmplat, iar noi ni-am trezit într'o bună dimineață, că suntem ațîțați contra maghiarilor, contra acelor maghiari, cari numai cu puțin mai înainte ni-au fost împărțășit în toate bunătățile pământului.

Inerezutul și ambițiosul Eliade, care nu putea suferi nici opiniunile altora, invidios și doritor de resbunare cum era, a înarmat pre Șaguna și pre noi, și Șaguna lacomul și noi idiții am primit aceea armă desastroasă pentru noi, și ne-am luptat cu ea contra

acelei națiuni, care ni-a fost dat nouă toate acelea, ce-i sînt de lipsă unui cive liber.

Nu mă mir dar' că C. A. Rosetti în desperarea sa grăiește astfel:

„ . . . să nu mor pînă ce voi vedea Republică Universală; dar în pisma patriei tot o să trăesc cel puțin pînă la liberarea României de Muscali, de Turci și de Eliad. Așa dar eu cred că foarte curînd vom avea sfînta explozie, mai cred că și mai curînd vom avea Republică Germană, dacă mai cu seamă Ungurii vor avea timp să vie la porțile Vienei. A! Unguri, Unguri! Spune-mi când auți acest nume nu-ți vine să-ți pui în cap sacul cu cenușă? Nu-ți vine să iei un pistol, și începînd de la Eliad să sfirșești la tine? Rușine și de o mie de ori rușine! Ce zic! blăstăm pe oamenii aceia într'al cărorora număr sunt primul, care perdură gloria nației române și năpădiră peste dînsa suferințele și rușinea robiei. A! dacă eram un guvern de Rumâni, gloria aceasta d'a scăpa lumea din robie n'ar fi avut'o Ungurii, ci noi. Sau uniți cu Ungurii, am fi fost siguri să luăm Viena și să proclamăm Republica; când acum tremurăm și așteptăm să putem aduna fărâmiturile ospățului unguresc“ . . . (Ion Ghica: Amintiri din pribegie, epistola din 20 april 1849, către Ion Ghica.)

Iată cum cugeta despre maghiari întemciătorul libertății Rumâniei. Recunoaște, că gloria eliberării iobăgimei rumâne compete maghiarilor. Si voi cu toate acestea cuțezați a afirma în fața Europei, că Rosetti a mințit? Ce descendenți, ce generațiune e aceea, care face de minciună pre cel mai mare bărbat al patriei sale?

Da, voi ați trimis pre Eliade la noi, și el ne-a abătut de pre calea noastră. Ne-am lăsat ~~deam~~ fost folosiți de instrumente oarbe, și Rosetti s'a depărtat desperat către Paris vezînd, că noi am apucat armele în mână.

Voi pentru simbră v'ați însoțit la armata rusască, la aceea armată, care numai mai înainte v'a fost subjugat țara, și noi (*Șaguna*), tot la sfatul vostriu, încă am chie-mat armata rusască întru ajutor, care numai mai înainte a fost călcat în picioare constituțiunea voastră, ca acum să ne nimicească și libertatea noastră.

Revoluțiunea maghiară a decurs înaintea

Europei. Si Europa a fost martura unei lupte desperate; a văzut o mână de popor luptându-se pre moarte pre viață contra unei mulțime de inimi, — armata rusască și austriacă, naționalitățile: horvații, tăuții, sașii, rumânii înarmați din cap până în tălpi devastau fără cruțare națiunea maghiară, și ea cu abnegățiune eroică apăsă libertatea, patriei! O ce trist tablou e acesta!

Conjurățiunile și intrigile, brutalitatea și puterile unite au subjugat aceasta națiune și astfel și umbra libertății s'a nimitit!

Noi am reușit învingători. Am sugrumat națiunea maghiară — și pentru-ce? Ce a fost rezultatul? Figura lui *Saguna* desvâindu-se din negura fumului de praf, căci toată țara era acoperită de fum, grăbește spre Olmütz să primească premiul promis. El a voit să dăraburească țara aceasta, a voit să fundeze dintrânsa patriă rumână cu administrare rumână pretinzând principe rumân (1849), și în urmă s'au îndestulit cu un *scaun metropolitan*. Noi am pierdut 40000 de oameni în lupta purtată contra maghiarilor și i-am câștigat lui *Saguna* un scaun metropolitan! Eliade și-a cerut pensiu.

Toată libertatea ni s'au făcut ilusorie. Națiunea rumână n'a dobândit *nimica*. Ideile de libertate predicate de maghiari s'au nimitit, libertățile avute până acum s'au confiscat și astfel am luat din nou lanțul rușinos al servitului.

Țara s'a îmbrăcat în doliu; leagănul ideilor sublime ale libertății s'a prefăcut în valea plângerei. Mamele s'au îmbrăcat în celea mai negre vestimente; damele Ungariei au îmbrăcat cel mai adânc doliu. Țipetul sfâșietor a pruncilor, miresele și orfanilor au cutriat țara de-alungul și de-a latul. Tătânii și junii măiestoși au suferit celea mai crâncene dureri ale esiliului rătăcind prin țări străine. Spânzurătoarea și glonțul și-au avut sacrificiile sale zilnice, iar' în fundul temnițelor sub ferele robiei gemeau aceia, cari s'au luptat eroicește pentru libertate. După toate acestea apoi a urmat o liniște mormântată și înfiorătoare! Dar' să lăsăm acest tablou trist!

Doară noi am învins! Noi o mulțime de inimi am învins pre maghiari, — și oare ce ce am fost răsplătiți? Cu amăgirea. Noi am

voit a crea o Ungariă, însă fără de unguri și rezultatul a fost: Solferino și Königrätz. În înima rumânilor adevărați, cari s'au văzut înșelați, ferbea dorul de răsunare. Pre *Iancu*, eroul rumân al libertății, pre care de comun îl numim «regele munților», l'au aruncat în temniță în semn de recunoștință pentru serviciile prestate. Si acel bărbat, care s'a știut entuziasma de ideile libertății, a *nebunit* vându și păcatul comis față de libertatea maghiară! Astfel rătăcind a cutriat munții. Dela Câmpeni până la Baia de Criș și îndărăpt; în decurs de 25 de ani au călătorit desculț și sdrănțos; în nebunia lui n'a primit dela aderenții lui nici o elemosină, ci numai dela *maghiari*. Cât a trebuit să sufere acest bărbat mare vându-se înșelat, de a nebunit? . . . Așiderea cu temniță li-au mulțimit lui Axinte, Sever și altora pentru serviciul prestat!

Îmbătați de bucuria cea mare a învingerei am fost ajuns până acolo, încât iarăși doream iobăjia. Eliberarea primită din partea Austriei într-o atâta o am fost iubit, încât doream iobăjimea pierdută.

Cum și de ce învățați istoria patriei voastre și a rumâniei în genere, dacă din aceea nu știți trage învățătură? Cum și pentru ce ați învățat voi istoria, dacă până acum n'ați fost în stare a cunoaște inimicii cei mai mari, precum nici amicii naturali ai patriei voastre și a rumânismului? Acel popor, acel stat, care nu învață din istoria trecutului, pentru care întâmplările decurg fără de nici o valoare, acela va rămânea pentru totdeauna nematur și va fi espus în tot minutul înșelățiunilor și pericului.

Maghiarii s'au împecat, s'au împecat sincer cu corona. În 1867 autonomia s'au reînnoit pre basa celei din 1848 Noi rumânii de aici ni-am creat nouă un program, care poate fi bun sau rău, dar' care totuși noi ni l'am creat. Si voi atunci ne trimiteți nouă pre agentul vostru (Slavici), care cu ajutorul organului vostru (Tribuna) aruncă la o parte acest program, predicând învățături nouă. Pretinde iarăși era absolutismului pre sama rumânilor; predică, că noi rumânii de aici, supușii coronei Ungariei, îi sântem dători lui Carol cu supunere (Tribuna din 1887 numerii 65 și 66); că noi aici față de regele ungurilor n'avem nici o datorie (Romanul din

mart. 1891 nr. 6 „dar' față cu regele maghiarilor (rumânii) n'au nici o dătorie“); ne vatămă loialitatea; timbrează înaintea lumii întregi și murdărește cu tina infidelității pre acel popor, care în toate timpurile a fost fidel cătră regele său. Aruncă între noi foc arzător, ne ocărește episcopii noștri, și apoi iarăși se reîntoarce acolo de unde a venit, ca să-și ocupe postul gras din capitala țării rumânești! Pre cei pusilanimi îi terosiază, iar' cei destiși se retrag dinaintea lui, care a făcut să se crează, că presa noastră ar fi *trădătoare de patrie*. Până acolo a sforțat lucrul, încât aceasta foaie propăgătoare de infidelitate tocmai pentru aceea trebuie să înceteze, (Romanul din april nr. 9) pentru-că a vătămat simțământul loial al rumânilor.

*

Insă acum pașiți și voi pre arenă de vă dați samă despre stările iobăjimei dela voi. Aceea, că la noi a apăsât pre iobajul rumân un popor cu porniri dușmănoasă, precum ziceți voi, încă se mai poate ierta, deoarece rumânul n'a fost os din oasele lor și sânge din sângele lor, dar' oare ce ați făcut voi rumânii cu frații voștri și cu alți iobaji?

Nu vorbesc neadevăruri. Voi, cari trăiți în acelea împrejurări, prea bine le știți toate.

În principatele rumâne iobajul n'a fost considerat de om, ci de marfă. Era obiect de vindere cumpărare, asemenea vitelor, a gănilor, sau chiar' a pipelor (lulea). Contractele de vindere-cumpărare, cari se făceau despre oamenii vânduți și cumpărați, erau documente îndatinate, de cari nu se mira nimenea.

Voi cu fer roșu înferaiți oamenii voștri, precum e datina a face cu dobitoacele; despărtați pre tată de fiu, pre mamă de fică și îi vindeați unui proprietar străin, ca și când ar fi fost vorba de negri africani. Mihai eroul încă a cumpărat mulți robi de acest.a, căci doară la voi pre iobaji îi numeau robi. Insă mă esprim rău, pre rob l'a numit și altcum. Cum? Rumân. Iată cum ați dejosit voi numele de *rumân*: acest nume și numele de rob la voi era sinonim, numai așa ați știut voi servi cauzei latinității. Unele procese, escate isvorite din atari contracte de vindere cumpărare, s'au prolunjit până prin anul 1882, când voi formați deja regat și v'ați fost elup-

tat independința. (Brezoian: Vechile instituțiuni ale Rumâniei p. 78, 79).

Cine ar voi a le nega toate acestea, acela resfoiască scrierile lui Papiu Ilarian (Tesarur t. III. 193—196), Negruzzi (Convorb. lit. 1887 p. 10) și a altora, cetească scrierile istoricilor Rumâniei și se va convinge, că eu n'am zis nici barēm un cuvânt, care ar' contrazice adevărului. —

Rumânia și-a eliberat iobajii săi prin legea enunțată în 23 april 1865; cu optsprezece ani după maghiari. Și cum? Iobajul rumân eliberat a fost silit să-și răscumpere cu sudoarea feței sale libertatea sa. La noi a răscumpărat pământul statul, și astfel iobajul eliberat l'a primit dela stat gratis, fără nici un preț de răscumpărare. — Maghiarimea a luat asupra sa suma colosală a cheltuielilor împreunate cu eliberarea iobăgimei.

Voi cu o mână i-ați dat țeranului pământ și cu cealaltă i-ați luat. Celea 414 mii de familii rumâne eliberate în 1865 au căpătat aproape 3 milioane iugere de pământ și au solvit pentru el, în preț de răscumpărare, 15 milioane de franci. Adeacă ș-au cumpărat pământul. Insă nu și l'a putut ținea. Nu, din cauza proprietarilor domni, deoarece acestia pre toate căile și în toate modurile s'au nisuit a-și recăștiga pământul dăruit odată, așa încât dela 1835 până azi, dintre familiile eliberate mai mult de jumătate au ajuns iarăș în statul iobăjiei. Si voi acolo în Rumânia liberă cu înșiși frații voștri ați creat din nou sistemul iobăjiei, pre care îl susțineți și azi.

Ce a căusat în Rumânia în 1887 revoluțiunea țeranilor? Nimica altceva, decât împrejurarea, că ei au ajuns a fi iarăș iobaji. Țeranul lucră ca vita din zi din noapte, dar' nu pentru sine; și după atâta muncă nu are nici aceea fericire, ca barēm odată în zi să se sature. De câte ori e foamete în Rumânia? Foametea aceasta nu o cauzează lipsa de bucate, ci lipsa de pământ, din care să-și poată câștiga țeranul nutreământul de lipsă. Și apoi dacă pre voi întru adevăr așa de tare vă doare de rumâni; dacă voi ați luat în mâna voastră soartea rumânismului, void a o reprezenta și a o înbunătăți, de ce nu îmbunătățiți mai întâiu la voi acasă soartea țeranului rumân, ca prin aceasta să premergeți cu esemplu bun înaintea maghiarilor, rușilor, tur-

cilor și grecilor, zicându-le: iați așa trebuie tractat cu elementul român! Voi în propria voastră țară încă datoriți cu foarte mult țărânului român, ca să ne puteți ajunge pre noi.

Față de acestea stări ale voastre veniți aici în statul maghiar de le vedeți ale noastre. Proprietatea rumânilor a crescut foarte. Luați înainte statistica noastră și vă veți convinge, că proprietățile rumâne s'au duplicat. Esposiții și institute agronomice rumâne se află în toate părțile țării.

Sub guvernul maghiar, începând dela 1867 s'au înființat treizeci de bănci și institute de credit curat rumânești, la cari circulațiunea de bani la an e mai mare de 40 milioane floreni. — Si chiar' sub guvernul maghiar au început a înflori industria și comerțul au luat un avânt așa de îmbucurător, încât și Tribuna e silită a recunoaște: Sub asemenea împrejurări fiecare va înțelege, cât de mândri ne simțim noi, când totuș putem să vorbim de o mișcare la poporul nostru pe terenul economic. Da, trebuie să constatăm o mișcare și un progres îmbucurător în aceasta privință. (Tribuna 1891 nr. 72.)

Si oare ce însemnează aceasta? Oare cum s'ar putea înmulți și întări întocmirile curat rumânești, dacă guvernul, dela care depinde concesiunea, ar fi de o pornire dușmănoasă? Starea materială a rumânului s'au îmbunătățit mult, s'au înavuțit, modul de a trăi i-s'a ușorat, deoarece-ce înaintea guvernului nu figurează rumânul, maghiarul, sau tăutul, ci interesul public, rădicarea generală, care e tot odată și rădicarea patriei. Este dar' deosebire între noi? Este, dar' rezultatul e în favorul nostru. Proprietariul maghiar nu s'au nisuit așa recâștiga pământul dela iobajul odată eliberat. Si aceasta purtare i-poate servi de laudă proprietariului maghiar în toate împrejurările. Și apoi după toate acestea încă voi alergați la Europa pentru apărarea noastră?

V.

Să trecem acum la cauzele singuraticе.

Voi aserați că bisericile și școalele noastre sânt persecutate. Că în Ungaria religiunea și instrucțiunea rumână nu e destul de ascurată. Voi o considerați de o plagă mare aceea împrejurare, că episcopii nostri sânt denumiți, respective întăriți de coronă; precum și aceea,

că în școalele rumâne limba maghiară e știu obligat. Cu un cuvânt maghiarii sânt inimizii bisericeii și a școlii rumâne.

Ziceți, că maghiarii au înființat pretutindenea societăți de cultură; că societatea de cultură din Transilvania n'are alt scop, decât maghiarisarea rumânilor, cu un cuvânt, că maghiarii sânt inimizii conjurați ai culturii rumâne.

E ceva curios, că în Ungaria, pre lângă toate stările acestea dureroase, biserica și școala rumână e mai înfloritoare, decât la voi în Rumânia liberă sub însăși conducerea voastră. E dureros și foarte trist lucru, că voi nu vă cunoașteți trecutul patriei voastre, precum nici întocmirile ei de azi. Atunci apoi cum e cu puțință să ne cunoașteți temeinic pre noi? Si apoi și mai întristător e lucrul acela, că aserați lucruri de acelea înaintea Europei, despre a căror neadevărătate e convinsă. Au doară voi așa de idiotă țineți Europa, încât ea să fi uitat și lucruri de acelea, cari numai mai înainte au fost aplanate înaintea ei? Să stăm puțințel!

Europa nu s'a amestecat nici când în afacerile interne ale Ungariei. Mai virtos nu s'au mestecat sub acel pretext, că ar' fi apă-sătoarea, ar fi nimicitoarea libertății. Din contră, dacă străinii s'au amestecat în trebile Ungariei, s'au amestecat numai pentru aceea ca ei să nimicească libertatea de aici.

La voi au fost persecutate confesiunile străine în cel mai brutal mod, pre când la noi s'a fost ezis exercițiul liber a ori cărei confesiuni. Ștefan Voda la voi a intrat călare în biserica armenilor (1551), a luat cuminecătura din altar și o a trântit (isbit) de pământ; și despoiând bisericile, preoții și călugării acestora i-a legat și i-a aruncat în temniță. „In țara mea — zice Voda — nime să nu fie de altă lege.“

Dar să nu facem capital politic din acest lucru, deoarece oameni bigoți, și de aceia, cari în apărarea religiunii lor n'au cunoscut nici Dumnezeu nici oameni, au fost și vor fi totdeauna. Și nici să nu mergem așa departe ca să resuscităm exemplele triste ale persecuțiilor religioase din timpurile trecute, ci să remănem numai în timpul de față. Europa în timpurile mai recente s'a ocupat foarte mult de chestiunea persecuțiunii jidovilor.

Chestiunea aceasta a fost zilnic pe tapet, a fost obiectul discutiunilor în camerele Europei, și azi, când vă adresați memorandumul Europei, chiar în chestiunea și în interesul esercerei libere a religiunii, iudeii ce locuiesc între voi, în patria voastră, adunându-și ceea ce au părăsesc țara spre ași căuta o patriă mai bună, Si voi în mod batjocoritoriu le poftiți „cale bună“.

Așadar nu s'au amestecat înzădar Europa în afacerile voastre. Si după-ce v'ați fost eluptat cu eroism libertatea pre lêngă puterea colosală a Rusiei, totuși ați voit a rămânea și mai departe stat oriental. N'ați voit a vă redica pre pedestalul civilizațiunei occidentale. Si atunci Europa numai sub o condițiune a voit a vă recunoaște independința voastră, adecă sub condițiunea de a vă deschide porțile înaintea civilizațiunei europene și a o asecura aceasta.

Cum și sună tractatul dela Berlin din 1878?

Părțile înalte contractante au recunoscut independința Rumâniei, însă aceea o au condiționat de următoarele:

1. Deosebirea confesională nu se poate aduce ca motiv spre a eschide sau a face imposibil cuiva eserciarea drepturilor sale de cive și politice, nici spre al eschide sau al face imposibil de a purtă oficii publice, sau alte demnități și onoruri, sau al împedeca dela continuarea, industriei și a comerciului în ori și ce loc.

2. Libertatea și eserciarea esternă a ori cărei confesiuni va fi asecurată atât față de cetățenii patriei, cât și față de cei străini, și nu va fi iertat a împedeca nici organizarea eclesiastică a deosebitelor confesiuni, precum nici comunicarea între credincioși și superiorii lui. Civii tuturor statelor, fie aceia comercianți ori de altă profesiune, în Rumânia trebuie să fie tractați egal pre basa egalității absolute, fără deosebire de confesiune. (Articl. 43.44.) Celelalte condițiuni nu le mai atingem. Căci și acestea două condițiuni documentează în deajuns, că esercițiul liber al religiunii la voi l'a introdus Europa, și nu voi, de voi v'ați redicat la acel euget sublim, fără de care în Europa nici un stat nu poate conta la numele de civilizat.

Și oare în aceasta privință împlinitu-v'ați

voi datorința? Voi numai câte o parte eliberați dintre iudei, și emaniția lor o legați de unele condițiuni. In foile voastre în continuu agitați contra religiunii greco-catolice și romano-catolice. Episcopul reformat al Transilvaniei, care a fost venit la voi în visitațiune canonică, a fost pus sub pază, și nu voți a împărtăși pre nimenea în favorurile statului dacă nu se ține de ritul greco-oriental. Legile voastre așa dispun în multe privințe, încât numai religiunea greco-orientală poate fi dătătoare de ton. Si cum înțelegeți voi libertatea și egalitatea referitor la oficii și alte demnități? Nu vom merge departe. Intemplarea bărbatului de știință Lazar Săinean o cunoașteți. A fost bărbat de știință, însă a fost jidov și pentru aceea voi l'ați alungat dela catedra universității, Rumânia întreagă s'a sculat în contra lui, cu toate că limbei, literaturii și culturei rumâne a prestat atâta servitiu, ca mulți dintre semizăii rumâni.

Toate acestea însă nu le amintesc ca păcate. Recunosc aceea, că alipirea de rasă, de puterea și condițiunile statului național, nu poate fi păcat. Prin aceasta alipire se poate greși contra liberalismului, dar' acesta nu poate fi un așa păcat mare, pentru care ar merita cineva să fie bătut cu pietrii. Inșă a cui casă are numai coperiș de sticlă în aceasta privință, acela nu asvirle cu pietrii, nici nu alerge la Europa în o atare chestiune, în care el însuși e foarte păcătoș. —

La noi nu obvin atari lucruri. Nu, la noi n'au obvenit atari lucruri nici atunci, când umblă teoria confesiunilor adoptate. Noi în aceasta patriă nici când n'am fost persecutați pentru religiunea noastră. E drept, că unele confesiuni și-au dat nisuința spre a ne lumina cu privire la dogmele lor, și a ne câștiga astfel pre sama lor, dar' pentru religiunea noastră n'am suferit persecuțiune nici când. Cine ar fi în stare a arăta numai o pagină din istoria Transilvaniei, care ar putea documenta persecuțiunea suferită de noi, acela întru adevăr ar fi bărbat renumit. Oameni singuratici au putut fi neîndreptățiți din alte cause, dar' pentru religiunea sa nimenea n'a suferit bântuială.

Autonomia bisericeii noastre a fost garantată prin legi și rescripte regești. Infocmirile bisericeii greco-catolice și eserciarea

liberă a acestei religii s'a garantat prin mai multe rescripte împărătești. Așa manifestul lui Leopold, edat în 2 iunie 1698, dispune espres în aceasta privință. Articulul de lege 66 din anul 1761 dispune eserciarea liberă a confesiunii greco-orientale. Rescriptul regesc din 2 Mai 1792, în care se dispune inarticularea legii referitoare la eserciarea liberă a religiunilor, dispune totodată și aceea, că greco-orientalii să fie aplicați și în officii publice. — „Referitor la aceasta dispusețiune — sună rescriptul — magnații țării n'au aflat nici o cauză contrarie, ci deputățiunea aleasă pentru lucrurile sante bisericești va avea datorința de a se îngriji de cultivarea rumânimei.“ —

Al IX-lea articlu al proiectului de lege din 1848 stătorește deplină și egală îndreptățire referitor la deosebitele confesiuni, și aceasta deplină și egală îndreptățire o ezice și dieta țării din Budapesta prin al XX art. de lege.

După rehabilitarea autonomiei statului prima datorință a legislațiunei maghiare a fost asigurarea esercițiului liber pentru confesiunile deosebite, și întărirea autonomiilor bisericești. Un articlu de lege din 1868 le dă greco-orientalilor autonomia cea mai întinsă, care e de sine stătătoare și scutită de ori ce influințe.

Și cu toate acestea oare maghiarii ar' fi inimicii biserice și a religiunii rumâne? Să nu mergem departe, ci să cetim numai nr. 27 al ziarului *Kreizeithung* din a. c., sau nr. 59 al *Tribunei* tot din anul acesta, unde se zice: Rumânii din Austro-Ungaria sunt fără îndoială între toți creștinii greco-orientali cei mai înaintați. Aci atât uniții, cât și ortodoxii au o bună organizațiune bisericească și o preoțime științific-cultă. Biserica orientală, mai vechie, care și astăzi încă recunoaște de căpetenie ideală pe patriarhul din Constantinopol, are o constituțiune internă, care apare aproape înrudită spiritualicește cu biserica protestantă germână.

Si apoi, când voi vorbiți Europei despre persecuțiunea religiunii și a biserice, iată că *Tribuna* vă răspunde zicând, că biserica voastră stă cu mult mai înapoi, decât bisericile noastre aici între maghiarii dușmănoși!

Si oare aceea se fie rău, că aici la noi corona denumește, respective întărește episcopii? In care stat nu stă lucrul astfel? La voi cum e? Nici la voi nu e altcum. Ministrul de culte la voi, amăsurat dispusețiunilor voastre bisericești, propune regelui spre întărire pre nou aleșii Episcopi și Metropoliți. Acum dacă la voi nu e rău așa, atunci de ce se fie rău tocmai la noi, unde din timpurile celea mai vechie este așa; d'n acelea timpuri pre când vouă vă trămiteau cu sila episcopi slavii și grecii. Sub absolutism n'a fost așa? Pre *Saguna*, pre *Șuluș* și pre alții nu corona i-a denumit? Si voi atunci ați ținut acel lucru foarte simplu și foarte natural. E necontesabil, că la noi să bucură de o libertate mai mare bisericile rumâne, decât a voastră la voi în Rumânia liberă. Si necazul zace tocmai în aceasta prea mare libertate. Sinoadele și congresele bisericești acum nu se îndestulesc numai cu isprăvirea agendelor bisericești, ci aduc pe tapet chestiuni politice. Societăți bisericești politizează pre față. Si apoi oare care stat concede ca societăți eclesiastice să abuzeze cu autonomia garantată prin lege?

Si la noi tocmai în aceea zace calamitatea cea mai mare, că ne folosim puterile noastre numai spre ațitarea pasiunilor politice. Acum nici nu lucrăm serios; pre toate terele, în biserică, în școală, în stat pretutindenea domnește pasiunea partidului de politică, și întru aceasta ne uităm de datorința noastră cea mai sfântă, ce o avem față de noi înșine, de patria noastră și de compatrioții nostri. Si guvernul maghiar cu toate acestea ne lasă în pace, și nu ni-a știrbit nici macar cu o literă autonomia noastră. —

Noi suntem foarte liberi aici și avem atâta preoți culți, încât aceia, cari au fost alungați de aici în urma cercetării disciplinare (Simeon Popescu), la voi ajung la demnitățile celea mai înalte; acelora coneredeti catedrele voastre teologice, acelora pre cari noi i-am dispensat de officul lor nequalificați fiind. Cum cutezați dar' a pași înaintea Europei cu aceea jalbă, că în Ungaria e persecutată biserica și religiunea rumână; că maghiarii isu inimici conjurați ai rumânilor? Dacă aceasta, aserțiune e adevărată, atunci spuneți pentru ce stringeți sfărîmăturile, ce pică de pre masa noastră, de ce primiți cu o aviditate așa mare

oamenii noștri și de ce vă folosiți de rezultatele științei noastre?

Ați dat voi bisericilor noastre și numai un unic bărbat? Ni-ați spriginit voi bisericile noastre, începând din celea mai vechi timpuri, și numai cu o unică carte bisericească? Ne-ați luminat voi și numai cu o rază cât de slabă pre terenul bisericesc, ni-ați dat voi numai o simplă îndrumare referitoare la organizările bisericești, ori ați fost cauzătorii vreunui simplu impuls spre a servi înaintărei bisericești? Nimic din toate acestea. Nouă toate ni le-am făcut noi înșine, ma am avut și atâta superfluu, încât v'am putut îndestuli și pre voi! Acum dacă ni-ar fi fost maghiarii inimici bisericilor și religiei noastre, am fi putut oare ajunge la acel rezultat frumos, în a cărui fructe ne delectăm azi? Nu! Aceasta ni-o documentează însuși exemplul vostru. Voi n'ați putut ajunge la nimica în țara voastră, copleșiți fiind de inimizii slavi și greci. Toate acestea sunt plage teribile, care însă vă interesează pre voi: noi nu voim a face capital din tot lucrul. Si voi acum, după datina voastră străveche, pășiți spre apărarea noastră periclitându-ne astfel tot aceea, ce posedem. Dar, ne periclițați aici trebile noastre, interesele rumânismului învățându-ne și indemnându-ne la infidelitate, tradare de patriă și revoluțiune. Apoi ce guvern nu ar cerca să se asigure între atari împrejurări, care cugetă și numai cât de puțin la binele public? Căruia guvern nu i-ar trece prin minte nimicirea acelui element, înaintea căruia patria nu e mai mult patriă, regele nu e mai mult rege, nici legea nu e mai mult lege?

Ce ați face voi acolo pre pământul Rumâniei libere cu un atare element turbulent, care n'ar voi a recunoaște pre Carol I de rege și legile voastre de legi? Si voi nu cunoașteți nici lege, nici patriă; voi vă trămițați agenții voștri la noi, iar' poporul nostru îl esportați în Dobruja spre a o înpopula, iar' el își află perirea acolo în locul acel m'ăști-nos. Voi slăbiți la noi elementul rumân, și prin el bisericile și școlile; în urma voastră rămâne pustiu și câmpii noștri se usucă pre unde umblați voi; devenim necredincioși și suspicioși; de voi nu putem trăi, nu putem încăpea în aceasta patriă bogată!

*

Cum stăm cu școlile? Trăbue să fim mai înainte de toate în curat cu aceea, că noi sântem în Ungaria, voi însă sânteți acasă la voi, în regatul Rumâniei. Si noi aici, precum ziceți voi, sântem în atingere cu un popor dușmănos, care pășește contra limbei și culturai noastre.

Fenomene miraculoase. Noi aici, pre pământul dușmăniei ungurești, pre la mijlocul seclului trecut deschidem școlile din Blaj; până la finea seclului amintit singur George Sincai redică mai multe de trei sute de școli, pre când voi n'aveți nici barem o singură școală națională. La noi limba de propunere a fost cea rumână, și la voi, în școlile greci și slave nu o au luat nici barem între studiile ordinari. La noi s'au rădicat gimnasii, teologii, preparandii, și la voi abia erau școli elementare. Noi cu finea seclului trecut, luându-ne după exemplul maghiar (Aranka), am început a ventila idea unei academii rumâne înființânde. (I. Papiu Viața etc. George Sincai p. 85, 86), pre când voi abia în 1867 o ați putut înființa. Așadar voi mințiți groaznic, când aserați, că noi numai după 1850 am căpătat dreptul de a umbla la școală și de a putea ajunge în oficii publice! Cine v'a învățat pre voi atari adevăruri? Au nu știți voi, că școlile din Blaj în 1754 le-au frecventat mai mulți de 300 tineri rumâni, că o lege adusă în 1624 îi pedepsește aspru pre toți acei domni, cari opresc dela școală băieții iobagilor? Cum v'am fi putut noi da pre un Lazăr încă la începutul seclului acestuia, dacă nu ni ar fi fost iertat a umbla la școală? La oficii publice am fost aplicați deja cu finea seclului al 17-lea. La începutul seclului al 18-lea prin rescripte regești, iar' la mijlocul acestui seclu prin lege ni s'au garantat acest drept.

In ce zace dar' persecutarea limbei și a școlilor rumâne? Articulul de lege XXXVIII. din 1868 dă dreptul confesiunilor, societăților, singuraticilor pentru a putea susține școli. Confesiunile rumâne așadar pot susține școli, în cari limba de propunere e aceea rumână. Studentul rumân în limba sa își învață religiunea, istoria patriei sale: în limba rumână își aproprie toate științele; în școli propun învățatori de rumân; în limba rumână își scrisé studiile; rumânească e organizarea școlilor,

în limba rumână sînt conduse în acelea zia-rele, rumână e supraveghierea, deoarece membrii senatelor școlastice sînt rumâni. Studenții rumâni cîntă și perorează rumânește, învață industriă rumânească, unde e dar' inimiciția despre care grăiți voi?

În 1867 a primit guvernul maghiar dela germâni 2500 de școli rumâne elementare, și câte sînt azi? Sub guvernul maghiar dușmănos, începînd dela 1867 pînă în 1888, s'au rădicat numărul școlilor rumâne aproape la 3700, în cari toate limba de propunere e cea rumână. Dar' să nu o considerăm aceasta de progres pe terenul instrucțiunei; după mine școala nu stă în edificiu, în părăți, ci în viața internă a acelia. Până cînd, înainte de 1867, numărul docenților calificați a fost foarte mic, azi în școlile rumânești, cu puțină excepțiune, tot învățatori calificați funcționează. Numărul școlilor rumâne nu numai s'au rădicat, ci acelea s'au rădicat la nivoul timpului atît în privința învățătorilor, cît și în privința organizării și a higieniei. În toate părțile țerii sînt societăți învățătorești, societăți de cultură, societăți de femei, coruri, societăți de lectură, cari în funcțiunea lor nu-su împedecate prin nimica, și cari de secur sînt spre folosul înaintării culturii rumânești.

Statistica o poate frunzări ori și cine. Si statistica arată, că sub guvernul maghiar de 24 ani școlile medie și elementare ale rumânilor s'au rădicat la nivoul timpului. Ce e dar' necasul? Necasul e acela, că dispuseștiunea generală referitoare la propunere înregistrează între studiile obligatoare pentru școlile rumâne și limba maghiară. În școlile rumâne este de a se propune limba maghiară în fiește care clasă câte 2—6 oare pre săptămână, și nu în 18 oare, după cum măriți voi lucrul. Însă doară aceasta nu poate fi necas? Deoarece dieta încă în 1792 a ezis propunerea limbei maghiare.

Rescriptul regesc din 2 Mai 1792 dispune, ca deputățiunea orînduită pentru lucrurile bisericești rumâne, să se îngrijească de lăfșirea limbei maghiare între rumâni. Episcopii nostri totdeauna au recunoscut folosul limbei maghiare. Episcopul Ladislau Moga într'un circulariu din 14 iuniu 1813 dispune protopopilor, că numai pre atari să recomende la statul preoției, cari vorbesc ungurește și știu

și alte limbi. — Tot el a introdus și în seminariu limba maghiară ca studiu obligator în 13 octobre 1829. Rumânii nici cînd n'au protestat înainte de asta contra limbei maghiare, deoarece ce au recunoscut totdeauna folosul acestia. Tinerii rumâni cercetează școlile maghiare, și apoi dacă pentru acestia nu e periculoasă întreaga instrucțiune, oare atunci celea 2—6 oare de limba maghiară din școlile rumâne să fie periculoasă? Ori cum să luăm lucrul la noi limba maghiară e limba statului.

Sub absolutism în școlile noastre limba de propunere a fost cea germână, cu toate că statul acesta n'a fost stat germân. Si atunci nici noi, nici voi n'am protestat contra limbei germâne; nici noi, nici voi nu ni-am temut pentru aceea, că ne vom germânisa. Noi rumânii de aici, deși incorect, dar' am primit limba germână ca limbă de propunere, cu toate că aceea a fost pentru noi mai străină ca cea maghiară. Si pentru aceea totuși n'am devenit germâni. A lipsi însă pre civi de cunoașterea limbei statului nu însemnează nici mai mult nici mai puțin decît lipsă de conștiință. În toate atingerile noastre sociali avem lipsă de aceea, și nu trebuie să ne uităm nici cînd de datorințele sacre ce le avem nu numai față de noi, ci și față de stat. —

Si acestea datorințe cu atît mai fidel trebuie să ni le împlinim, cu cît mai tare putem observa, ne putem convinge, că statul maghiar nu voiește a ne despoia de naționalitatea noastră, ci voiește numai a ne rădica în aceea stare, ca noi prin cunoașterea limbei maghiare să putem satisface mai acurat datorințelor noastre și cu atît mai bine să ne putem folosi de drepturile noastre garantate prin lege.

Văzut-a cineva în Ungaria sub guvernul maghiar de 24 de ani și numai barēm un rumân renegat? Cine ar' putea arăta un atare om, acela ar' face un mare serviciu inimicilor nostri; pășască deci înainte. Conform statisticeilor rumâne în Ungaria sînt 3 milioane de rumâni, — pășască înainte numai unul dintre acestea 3 milioane, căruia i-ar fi zis cineva să fie maghiar. Statul maghiar n'are lipsă de atari rezultate dubioasă.

Amintiți legea asilelor de copii, ca un mijloc de maghiarisare. Cunoașteți voi aceasta lege? L'gea de asile nu obligă nici prin o

literă pre rumâni ca să-și trimită copiii în asilele maghiare, ci numai rădicarea asilelor o face obligătoare. Legea concede rădicarea ataror asile confesiunilor, societăților și singuraticilor. Comunele confesionali rumâne să se îngrijească de copii prin rădicarea asilelor. Legislațiunea maghiară tocmai în favorul populațiunei a luat inițiativa la acest lucru grandios, și ca să îngrijească și de susținerea băieților rumâni. Cine are mai mare lipsă de îngrijire, decât chiar' rumânii?

Legile noastre respiră cea mai mare libertate, apărarea și susținerea drepturilor celor mai de căpetenie a civilor statului maghiar. Dacă nu voim a crede faptelor, dacă în noi locuiește numai rea voință, dacă noi nu ne îndreptăm după spiritul legii și toate le explicăm într'alt sens, așa din ori care propusețiune a santei scripture putem forma sentință de moarte pre sama maghiarilor, cu toate că pre când s'a scris sânta Scriptură maghiarii erau încă necunoscuți în Europa.

Tot năcazul dar' face într'aceea, că legislațiunea maghiară face obligătoare limba maghiară în școalele statului maghiar.

Dar' voi „apărătorii civilizațiunii în Orient“ cum lucrați? Scolile voastre și azi se luptă cu miseriile școlilor primitive. Noi aici întru adevăr începem a fi sëraci în privința didactică, deoarece noi trebuie să vă prevedem și școlile voastre cu învățatori. Nu putem cualifica atâta învățatori, de câți aveți voi lipsă. Incepând dela catedra școlilor elementare până la catedrele universității, instrucțiunea voastră e depusă în mâinile tinerilor rumâni crescuți la sînul științei maghiare și totuș nu vă plângeți față de aceasta stare?

În școlile medie pre lîngă limba rumână dispuneți să se propună și limbele altor națiuni depărtate de voi: limba italiană, franceză și germână și nu vă temeți, că veți deveni italieni, francezi sau germâni. Ma mai demult ați învățat și limba neogrecă și slavă. Scolile voastre nu-su altceva decât tot atâtea foculare pentru învățarea limbelor, și totuși nu vă temeți, că vă veți desnaționalisa.

Noi, cari mai de mult sîntem rumâni, decât voi; noi, cari v'am trezit pre voi din somnul cel de moarte și v'am arătat căile rumânismului; noi, cari v'am dat vouă idea unirei și a unei împărății rumânești, cari v'am

creat politica și credeul ideii rumânești, oare noi să fim mai debili decât voi; oare în noi să nu fie atîta vitalitate, în cât și pre lîngă învățarea limbei maghiare să ne putem păstra intactă religunea și naționalitatea? Ne vîtămați în ambițiune atunci, când presupuneți despre noi, cumcă pentru noi e de ajuns învățarea limbei maghiare, ca să devenim maghiari. Voi ați fost slavi și greci, noi însă am fost tot și vom rămînea totdeauna rumâni! Și voi ne temeți pre noi, voi, cari de atâtea ori v'ați negat rumânitatea voastră?“

Dar' oare voi nu rumânisați acum?

Amăsurat legilor voastre mai nouă limba rumână la voi e ștudiu obligat în toate școlile țerii. De altcum de atare lege n'a fost lipsă, deoarece în școlile maghiare din Rumânia au propus și propun per longum et latum limba rumână. Si la cine i trece prin minte a să tîngui contra acestei dispusețiuni? Stirea limbei rumânești la voi e de lipsă comună — învețe-o fiește cine. — Nici noi nu pretindem altceva aici la noi. — Voi rumânisați cu toate ocașiunile și în toate împrejurările. În Dobruja pentru esemplu naționalitățile îsu în numer foarte mare față de rumâni. În foaia Romanul tocmai acum să publică o disertățiune lungă, în care espune auctorul planul cum ar trebui să se rumânizeze turcii și celealalte naționalități din Dobruja, iar' Teodor Burada în un op al său zice espres, că naționalitățile din Dobruja trebuie rumânisate pre ori ce cale și la toată întemplarea. —

Iată, voi vă ascundeți capul în nășip ca struțul și credeți, că nu vă vede nimenea. Voi vă adresați cătră Europa contra maghiarilor, cu toate că năcasul la voi e colosal. Nu e drept, că tinerilor rumâni nu li-ar fi iertat a studia în țeri streine; nu e drept că pentru aceea aici ar fi espuși persecuțiunilor. Un număr foarte considerabil dintre universitarii vienezi îl constituiesc rumânii din Ungaria. Statul maghiar însuși trâmite tînəri în țeri streine; le dă știpendii pentru a se putea susține acolo; atare tînăr a fost și Babeș, care azi e la voi și e soarele universității bucureștene! Au doară Europa ar fi oarbă nevězînd pre la universitățile sale tînerimea rumână din Ungaria?

Ziceți mai departe, că maghiarii au înființat societăți culturale, a căror scop și ten-

dință e maghiarisarea. Noi rumânii în 1861 am înființat *Asoțiațiunea transilvană* societate-culturală și de atunci averea acestei societăți s'a urcat la mai multe mii. Si am înființat societăți de atari natură în Arad și și în alte părți ale țării și când am înființat aceștea societăți maghiarii nu s'au înfricat de ele, nici n'au strigat în gura mare, că elementul rumân vrea să rumâniseze Transilvania. Ci chiar din contră a salutat cu bucurie aceasta societate culturală, și prin sacrificii materiale considerabile o au sprijinit spre a-și putea ajunge scopul. Maghiarii încă au luat parte la înființarea acestei societăți, și rumânii numai decât în adunarea primă cu însuflețire generală a ales de membru onorar pre contele Csáky, care a depus pre altariul cultului rumâne 1000 fl. și aproape 1700 jugere de loc. (Wlád L. A román nép p. 46.) Si câți maghiarii nu se află înscrisi în catalogul acestei societăți? Vă stă la dispozițiune, puteți căuta întrnsul după numele acelor maghiarii, dacă vă intereseați numai decât de dreptate.

Maghiarii numai în 1885 au început ași înființa societățile sale culturale. Sau doară maghiarii nu pot să se bucure de acel drept, pre care noi l'am poșezut mai 'nainte? Cine poate afirma așa ceva, că unuia îi sânt iertate toate, iar' altuia nimic? Societățile culturale ale maghiarilor cu nimic nu-su mai periculoasă pentru rumâni, decât a rumânilor pentru maghiarii. Cum e cu puțință dar', că noi și voi, cari în continuu vorbim despre maghiarisare, totuși nu scădem la număr și nici maghiarii nu se înmulțesc? Dacă lucrurile predicate de noi ar fi adevărate, atunci acum n'ar mai fi rumâni pre suprafața pământului, n'ar fi trei milioane, precum ne place nouă a crede, și maghiarii n'ar fi încă tot în minoritate, precum strigăm noi în lumea largă.

Am arătat, că dintre maghiarii au sprijinit mulți soțietatea culturală rumână; 1/2 parte a fundățiunilor noastre s'au adunat prin sprijinul maghiarilor. Cine a creat fondurile nășăudene? Guvernul maghiar a sacrificat din averea comună preț de milioane pentru scopurile instrucțiunii rumâne! Arătați-ne voi o atare avere, disponibilă pentru scopuri de instrucțiune, ca și de care dispunem noi și încă numai din bunăvoința maghiarilor? Voi ați dat 80 milioane de franci în preț de desdaunare grecilor și slavilor, iar' vouă n'ați fost în stare să vă creați fonduri comune. —

Noi oare câți ne-am făcut membrii societății culturale a maghiarilor, că în urmă prin aceasta îi serveam numai unei culturi, cultului patriei? Abia câți-va, deoarece-ce ne-am temut de gurile acelor, cari răspundesc aceea veste, că lucrăm contra intereselor rumâne! Interesul rumânului întru aceasta țară nu se poate deosebi de a ungurului; civii acestei patrii nu pot avea numai un interes: *înaintarea cultului și a binelui comun*. Dar' noi și în aceasta privință ne-am preparat interesul nostru de al maghiarilor; numai cât nu prin o considerare destul de chibșuită, deoarece până când maghiarii pot dovedi, că au sacrificat mult pentru cultura rumână, până atunci noi nu putem documenta prin nimica, că am fi făcut ceva în interesul cultului maghiar. Si noi să ne temem de maghiarisarea societăților culturale maghiare? noi, cari am rumânisat jumătate Transilvania, tocmai pre basa acelei bune-voinți cu care au fost naționalitățile celealalte față de noi!

Să nu fim netrebnici, să nu facem ca lupul cu mielul din poveste. Noi am văzut maghiarii rumânisați, comune întregi rumânisate, dar' nu și întors! Acesta e adevărul!

(Va urma.)

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE

și filologia comparată din Rumânia în presente.¹⁾

Decând a resunat vocea regală de pe scaunul Academiei rumâne, punând fundamentul solid a unei întreprinderi spirituale de

¹⁾ Disertație cetită de N. Patnoky la ședința Academiei maghiare ținută în 6 iunie, 1887.

o influință îndepărtată: Academia la toate ședințele sale primește cu o bucurie generală referada ce atinge pre *Magnum Etymologicum*, o bucurie nespūsă strălucește de pre fețele tuturor membrilor preșenți, ma și presa cu

un așa entuziasm serie despre acest op, depunându-și astfel omagiul și necondiționata recunoștință, considerându-l drept tablele lui Moise.

E mirare deci, dacă în România, îmbătățită de aceasta bucurie, până acum încă nime n'a grăit obiectiv referitor la acest lucru? E mirare deci, dacă aceasta ametală generală răpește națiunea la o activitate unilaterală?

Asupra noastră aceasta ametală n'are nici o influință, noi suntem privitorii liniștiți ai acelei însuflețiri, noi putem resfoi cu atenție paginile acestui op, și astfel, tocmai pentru acea, noi cu ocaziunea recenziunii noastre referitoare la compozițiunea lui internă, ne și putem face observările noastre sine ira et studio.

Abia de două decenii, decând a luat în România limba și literatura un avânt mai îmbucurător, și deja fiește care an, fiește care lună își și aduce fructele coapte a scrutării științifice.

Mișcarea principală, resunetul, care pentru prima oară a provocat la viață națiunea română cu vitalitatea ei dormindă, care pentru prima oară i-a făcut cunoscută conștiința existenței sale, a fost Joan Heliade Rădulescu, încă prin al doilea deceniu al acestui secl.

Schimbările neîntrerupte a principilor au adus limba română în vultorea nimicirei, mușele au amuțit cu desevârșire, în Transilvania limba lui Dosofteiu și Cantemir a fost înlocuită cu cea maghiară și germană, iar în România cu mixtul compositurco-grecesc.

Intre așa împrejurări maștehe, ma așa zicând deplorable a pășit Heliade Rădulescu. Acesta scutură și trezește națiunea din lethargia, ventileaza idei conforme timpului, defigă ținta pentru cultivarea limbei române, din care cauză cu o grabă febrilă aleargă sub steagul său scriitorii tineri, și poeții. Boliac, Alexandrescu, Rosetti și alții au fost regeneratori pe terenul poeziei, Aristia făcând cunoscute eposurile lui Homer, precând Cogălnicean se ostenea adunând și edând documentele istorice; Heliade Rădulescu însă, ca centrul acestuia, cu o silință exemplară se nisua, pe terenul tuturor științelor, să renască limba națiunii sale, din care cauză timpul mai non cu dreptul la onorat cu numele frumos de; „Părintele literaturii române“, cu alte cuvinte: Heliade

Rădulescu a fost acela la Rumâni, ce a fost la noi Contele Ștefan Széchenyi; numai că Șzéchenyi nu s'a făcut numai prin scrierile sale apostolul ideilor nouă, ci știința o a împreunat cu fapte mărețe, punând basa acestei Academie. Heliade Rădulescu a fost tocmai așa pentru rumâni, precum a fost pentru grecii noii Korais, care prin cuvintele sale însuflețitoare adresate compatrioților săi, a produs un așa efect, care a împrumutat o atare putere unei națiune subjugate, încât scuturând jugul barbar, pre basa principiilor indicate de Korais ¹⁾ și-a curățit limba de influințele unui timp așa de îndelungat; în urmă Heliade Rădulescu a fost Virgilul rumânilor, care a îmbrăcat în vestmîntul poeziei cugete pentru tot de una frumoasă, care în eposul său Mihaida a cântat despre gloria timpurilor trecute, și care pre lângă ocupațiunile abstracte științifice a scris și despre economia principiile sale practice cu o pricepere specială.

Nu suferă îndoială, că înima acestui bărbat, până în ultimele momente, a fost înflăcărată de o idee măreață, toate nisuințele sale au ținut la cultivarea și renașterea limbei și literaturii române, ce era în stare deplorabilă. Adepții, contîmpuranii lui i-au și înțeles cuvintele sale însuflețitoare.

Scolile superioare din țară nu puteau presta o calificățiune mai înaltă, de aceea tinerimea a călătorit pre la universități streine, unde a studiat și scrutat, și-a apropiat apucăturile învățătorului lor, și iată! după moartea învățătorului lor ²⁾ la un deceniu România se apucă de îndeplinirea unui atare op, ca și care nu-'s în stare a arăta nici alte națiuni, cari se bucură de o literatură mai orînduită și de un material mai vast.

Idea, care la marii germâni numai după înflorirea literaturii, numai după aparerea opurilor clasice a acelor două triasuri, adică numai în 1854 a început o lua trup: înțeleg edarea unui dicționar care se ocupă cu istoria literaturii și cu etimologia: aceasta idee, cu 30 de ani mai târziu, aflânduși în România apostolul său devot, începe a lua trup cu edarea opului „Etymologicum Magnum Romaniae“. Titlul deplin e acesta:

¹⁾ Pro Korais il numesc părintele literaturii nouă grecești.

²⁾ Heliade Rădulescu a murit în 27 april, 1872.

„Etymologicum Magnum Romaniae Dictionarul limbii istorice și poporane a românilor, lucrat după dorința și cu cheltuiala M. S. regelui Carol I. Sub auspiciile Academiei române de B. Petriceicu-Hasdeu, membru al Academiei române etc. București, Socec et Techn, 1885, 4°.

Cuvinte regești au inspirat viața în ambele lucrări. Acolo, adevărat la prasi, s'a început interpretarea la spriginul împăratului, aici, adevărat în România, sub scutul regelui Carol I. decurge aceasta interpretare. Deschizând adevărat în 1884 Carol I. sedința Academiei în prezența reginei, atrasă atențiunea oamenilor de știință la redigiarea unui atare dicționar, „care să cuprindă în sine toate expresiunile vechi, cari de altminterlea pentru generațiunea viitoare ar fi pierdute.“

„Sau să poate cugeta o sarcină mai plăcută pentru Academiă — zîsă regele — decât să iee sub scutul său limba veche, pe care poporul o înțelege și o iubește.

Să ne păstrăm deci acestea expresiuni frumoase întrebuințate de strămoșii noștri!“

Pentru spriginirea acestei interpretări, care e plănuita înainte pe șasă ani, regele pune la dispozițiunea Academiei pe fiște-care an suma de câte 6000 lei, exprimând tot odata în vorbirea sa de deschidere, „că acest op are să fie foarte voluminos, sau chiar fără margini“, să ne cugetăm însă la următoarele cuvinte ale lui Horațiu: „Est modus in rebus, sunt certi denique fines“, și sum convins, că pre lucrarea Academiei, care prin aceasta își va redica un monument neperitoriu, o va încorona o învingere fericitoare. „Indeplinirea dorinței regești, precum și a acestui op de mare importanță Academia le-a concretizat numai unui bărbat; cu toate că auctoriul dicționarului german, frații Grimm, și pre lîngă împărțirea lucrului, conștii de marea interpretare ce-ii aștepta, priveau cu o sfială la realizarea acestui op zicînd: „seine ungehenere Wucht sollte nun an vier Schultern fallen.“

Că Bogdanu Hașdău a luat asupra sa un lucru greu, acela e fapt; că pînăcînd fraților Grimm le-au premers 14. indivizi începînd dela Petru Dasipodius (1535=1854); pînă cînd un Adelung, an Kampes, Heyse și Kalt Schmidt prin opurile sale renumite în mod chronologic au dat din mână în mână oameni-

lor inițiați în acest ram al științei teusarii limbii adunați cu diligența furniceii, și pînăcînd datorința urmașilor a constat așa zicînd numai în întregirea lipselor ce erau și în prelucrarea învingerilor timpului lor pe acest teren: pînă atunci în literatura română lucrările antemergătoare, ce sunt de lipsă pentru un dicționar istoric, sunt foarte deplorabile; preste tot se vede a fi de lipsă numai prelucrarea materialului crud și apoi greutatea muncii groaznice care cade numai pe umerii lui Hașdău.

Din Etymologicum Magnum pînă acum au apărut numai trei fasciculi (dela litera A-pînă la cuvîntul Alecăm) cu 768 jumătăți de coloane într'un format de quart mai mare, de cît dicționarul lui Grimm.

Nu va fi de prisos, dacă voi arunca vre-o câteva priviri, asupra vieții, studiului auctoriului și în internul opului ce e pe cale de a se redacta, încît ne ver conceda acestea trei fascicule.

Petriciceicu-Hasdeu Bogdan s'a născut în 1836; cursul universitar, ca subditul Rusiei, și la făcut la universitatea Harkov în Rusia; și astfel limba rusă o poșede perfect. A fost subditul Rusiei, însă, din ura și antipatia nutrită față de guvernul acestei țări, s'a mutat în Basarabia de sud, unde l-a aflat compromisul din Paris și astfel pre basa anexiunii a devenit subditul României. Încă numai acum i-sa deschis un teren adevărat spre a agita contra Rusiei, ce a și făcut într'un așa mod pregnant, încît Rusia, sub deosebite pretexte, de 14-ori a pretins estradare rebelului Hașdeu, însă ne isbutind a-și ajunge scopul la despoiat de moșia sa, ca pre tradatorul Rusiei.

Mutându-se în Jași în anul 1858, aici a redactat o foaie politică „România“, în care i-s-a deschis teren larg spre a și desvolta ideile sale democratice. În 1864 s'a căsătorit; și-a luat de soție pre Julia Faliciu, din Roșia montană, care vorbește bine ungurește, și astfel nu are ori ii servește cu deslușirile de lipsă ce atinge limba maghiară. De cînd a ajuns în București și a sacrificat toată viața numai științei. De presente e directorul arhivelor de stat și la universitate profesor ordinar de filo-

logia comparată. De cunoștința vastă, ce o are pe terenul limbistic, se miră și contîmpuranii lui; el știe pe deplin limbile clasice (vechi) limba germană, franceză, italiană, engleză, limba slavică vechie, cea rusască, polonă, bohemă, sîrbă și bulgară. Activitatea lui literară e de un teren vast și multilaterală: e istoric, limbist, politic și poet totodată; Cihac ¹⁾ îl numește „notre historien et philologue par excellence.” (Cunoscătorul per excelens al istoriei și filologiei.)

Până acum, afară de câteva disertațiuni mai mărunte, mi-am însemnat 30 de opuri mai mari, fiește care constătătoriu din câte 1—2 sau mai multe tomuri; cea mai mare parte îsu scrisă cu un aparat atât de științific, încât p. e. din critica referitoare la opul constătătoriu din două tomuri: „Cuvinte din bêtîni,” care a fost și premiat de Academiă, se poate deduce aceea, că contîmpuranii lui nu țin paș cu el, și că Hașdeu a ajuns la acel nivel, pre basa căruia în patria sa pre cineva pentru aceea trêbue să îl țin de om erudit, fiindcă nu-l înțeleg. Academiă cu criticarea amintitului op a însărcinat pe un membru ordinar, care, de și a simțit, că nu e în stare să corespundă, satisfacă acestei recerinți, totuși a primit însărcinarea, și astfel ca filolog diletant a reprezentat Academiiei unele fragmente din acest op, cu îndatinatele ob-

servări: o ce frumos, ce minunat, ce progres etc., iar' înraportul său drept de închiere zice, că opul ce stă înaintea lui e atât de grandios, încât pretinde un studiu mai îndelungat și că atîta material a adunat într'acest op, încât viața lui de abia i-ar fi de ajuns spre studiarea materialului și a isvoarelor citate, nu însă spre criticarea rezultatului. Recomandă deci acest op de valoare spre a fi premiat de Academiă! Acesta e un atare fapt, care e eternizat pe paginile analelor Academiiei!

Cu aceasta observare numai aceea voiesc a arăta, că Hașdeu s'a rădăcat preste nivelul contîmpuranilor și nu e mirare, dacă câte odată octroiește asupra lor și inspirațiunile lui celea eronate deîmpreună cu celea nobile.

Pe terenul filologiei comparate de altmintrea mai apar încă două nume: V. Burada și A. Cihac, a căror dispute, unul contra celuilalt, sînt cunoscute din Convorbiri Literari, cari dispute le caracterisază o antipatiă nespūsă unul față de celalalt și o ironiă fără de margini, precum arată unele espresioni ca acestea: „si tacuisses etc, ignorantia filologica, ai putea merge să mai înveți la univertitate” și la alte espresioni de acestea necruțătoare, ne cuvenincioasă și cari nu se țin de critica obiectivă au fost răpiți acești trei oameni de știință.

(Va urma.)

ZIARIUL UNUI PRIBEAG.

De Maurițiu Jókai.

(Urmare din nr. 2).

VI. Cel înviat din morți.

Si cu aceea am plecat mai departe. Acum ne conducea tînărul ginere, pre el îl ardea dorul de-a ajunge la locul căutat, de abia ne puteam ținea de el.

Nu preste mult am eșit din morăștină, trestia începea a fi mai rară, în locul ei acoperirea drumul tufiș de sălci, în noroiul moale se vedeau urmele cailor ce au âmblat pe aici înaintea noastră, pămîntul începea a fi tot mai vîrtos, preste puțin ne-am vîzut pe loc uscat de tot.

Calul jinerelui începù a rînceza voios și ca acasă, cunoscînd locul. Un rit verde se estindea printre sălci, din care o parte era sêpat și plîntat cu legumi, la capêtul acestei grădini de legumi era o colibioară, făcută toată din trestie, și acoperită cu hemeiul, ce crescusă pe ea în sus până în vîrf. Lîngă colibioară ardea focul, ce era sub o salcă tristă, bortoasă, în cratița pusă pe jar ferbea ceva, în jurul căruia se întorcea sprinten o femeie tînără, trîgînd vînt la foc cu șurțul.

Femeia cum a auzit tropotul cailor, s'a întors într'acolo și punîndu-și mînila deasupra

¹⁾ Dictionaire d'Etymologie, preface pag. XIV.

ochilor se uită cătră sălci, de unde se auzea tropotul, csikósul bătrân agrăi pe ginere-său : „Rămăi îndărăpt, zise cătră el, voui vorbi mai întâiu eu cu ea“, și cu aceea a alergat înainte, noi l'am urmat, iar' ginerele a rămas îndărăpt.

Cum a ajuns csikósul la femeia a sărit jos de pe cal : „nevastă ți-aduc veste bună, oamenii acestia au văzut pre bărbatul tău“.

Obrazul femeii se aprinsă de bucuria, „trăiește“? întrebă cu bucuria mare.

— De trăit trăiește zise csikósul, dar' n'are nici mâni, nici picioare.

— Nu-mi pasă mie, zise ea cu bucurie nespūsă, numai bine că trăiește, mă voui duce eu la el.

— E, mergei fătul-meu, unde se mergi? o de trizeci de mile de departe de aici locul, unde a rămas, și și acolo e în prinsoare zicea bunul bătrân, având norocul, că fata nu i-se uită în față, deoarece nu se putea reținea să nu zîmbească.

— Dacă va fi chiar la capătul lumii, totuși nu va fi departe, replică femeia ștergându-și ochii cu marginea șurțului, ma dacă ar fi chiar și înmormântat totuși l'aș cerceta.

În acest moment se auzi din trestii doina : „eu sum csikósul din Petri“.

Csikósul bătrân nu se mai putu reținea, ci începū a rîde, nevasta s'a făcut roșie ca bujorul zicend : „acesta e Gligor“! își bătū în pālmi de bucurie și în loc se fi amefit fugi înaintea lui.

Preste câteva minute era în brațele iubitelui său, care o pusesē călare lângă el.

Ajungend la noi, Gligor și-a luat socia de pe cal. Ungurului nui place a se drăgosti înaintea străinilor, nici chiar cu muierea sa, Nevasta se grăbi la foc și preste un pătrar de oară așa ne-a ospetat cu carne și pește fript, încat soțul meu de călătoria fū silit să mărturisască, că nici când era vice-comite n'a mâncat o astfel de mâncare bună. Si-a uitat de sine, că e îmbrăcat de csikós.

După aceea a adus nevasta o ploscă cu vin stors din viia din grădină; toți și-au uitat necesurile între păhare, și așa fiește care dorea să știe întemplantarea lui Gligor.

— No, fătul meu, zise bătrânul, acum ne spune cum de ai rămas totuși în viață, dacă odată ai fost mort?

Gligor așezându-și femeia lângă sine, pre

păjiștea ce servea tot odată și de masă începū a spune pre scurt istoria tristă. glumiad voios, ca și cum ar spune o aventură de petrecere.

La Kács, într'o ciocnire nenorocită am căpetat două tăieturi de sabie, când de-odată fui doborit de vîntul unui glonț de tun, cam de 12 punzi. Dta tată zîmbești auzind aceasta, dar' zēu pre cine il lovește trăsnițul, nu-i lovit mai tare, ca și pre cine il lovește vîntul unui glonț de tun.

Am văzut pre un polon, căruia i-a frânt piciorul chiar din fluire glonțul unui tun; însă fără de-a fi sgăriat barēm cāt de cāt pelea, în șanțurile Comorului, unde pușcau cu gloanțe de 10 punzi, au găsit un șir întreg de soldați înțepeniți, fără de cea mai mică rană.

M'am trezit într'un tîrziu, eram umflat; pe de-o lătore urechile mi-tot țiuiau, ca și cum aș fi fost sub apă. Lupta încă nu se finisē. Eu eram întins în mijlocul cāmpului de resbel, ostile âmblau jur împrejur de mine; odată o suțime de militari croați, au trecut așa pe de aproape de mine, încat căprarii dela aripi mă atingeau cu baionetele, doi au străpuns cătră mine, unul m'a nimerit în coaste. Însă eu nici nu m'am mișcat, deci au euegat, că sum mort și astfel nu m'au mai băgat în samă.

Cu o jumătate de oară mai tîrziu a trecut în fugă pe acolo călărima. Unul dintre ei a cunoscut, că eu sum csikós și eșind dintre ceialalți a ținut drept la mine, ca să mă sdrobească cu calul. Însă calul bine învățat are aceea însușire, că nu calcă pre omul mort, ce-lu vede 'naintea lui. Mai mult de un pătrar de oară a sărit cu calul preste mine, fără însă ca acela să mă fi căleat vre-odată, ci totdeauna a sărit preste mine fără de-a mă atinge cu potcoavele.

Eu n'am dat semn de viață, așa stam ca o piatră. În urmă m'a părăsit călărețul.

După aceea a venit o baterie de tunuri; cu un tun s'au pus abia de 50 de pași de parte de mine. Când se întorceau cu tunul caii ajunseau mai pănă la mine.

Au început a pușca. Gloanțele sburau șuerând preste mine, — fumul de prav se așeză pre mine și ricocheturile contrariilor să-

riau preste mine, asvîrlind pe mine pietrile și pământul, ce le era în cale.

Până sara târziu au tot pușcat și într'o parte și într'alta. — De cu sara s'a finit lupta, am văzut cum se imprăștiau ostile maghiare; un batalion a voit să-și deschidă drum prin șirurile contrarie, însă și-au aflat acolo mormântul, și steagul abia l'au putut scăpa 4 husari, cari, după cum am înțeles, cu acestea cuvinte l'au împlintat înaintea armatei: „Aci e steagul batalionului al 8-lea, oastea a rămas pe câmpul de război“.

Si eu am rămas pe câmpul de război.

De cu sară, când a început a se întuneca, m'am rădicat dela pământ, și privind în jur, am observat în depărtare, unde au fost tabăra maghiară, oprindu-se în rând focurile de pază. Erau departe de mine și eu eram neputincios, dar' totuși am pornit ca să mă duc la armată. Cu încetul, mai mergând din când în când și în brânci, am ajuns noaptea târziu la cel dintâi foc de pază. Păzitoriul m'a observat, și eu numai atunci am văzut, că mă aflu în armata împărătească, când a strigat către mine păzitoriul. Atunci însă nu mi-a părut să se fi întâmplat cu mine ori și ce. Păzitoriul a venit la mine. L'am rugat, că de are voie, să mă omoară, și să nu mă lase a mă mai năcăji. Omul acela, așa m'a compătimit, încât numai ce n'a plâns, mi-a legat ranele, m'a culcat lângă foc și mi-a dat de beut și de mâncat.

În aceea zi au trebuit să meargă mai departe. Pre mine m'au lăsat cu ceilalți prizoneri într'un sat sêrac, cu noi au rămas de păzitori niște sêrbi, pre cari nu-i puteau folosi în lupte.

Într'o sară am observat din fereasta unei biserici, în care eram încuiați, că doi sêrbi să tîrguiesc pentru calul meu sur. Unul l'a fost cumpărat cu 10 fl. dela un călăreț, care a fost silit să-lu prepădească pre ceva, pentru-că blândul animal n'a suferit pre nimenea călare. Sêrbul, la care de câte-va ori a fost aproape să-i frângă gîtul, totuși s'a decis să-lu cumpere, în aceea speranță, că îl va vinde la vre-un prietin al său, dobîndind în el un fiorin sau doi. Și tîrguieau la auzul urechilor mele, pentru calul meu, pre care nu l'aș fi dat pe un sat. Unul cerea 12 fl., celalalt nu promitea mai mult de 10

fl.; cu toate, că unul voia să-l vîndă cu ori ce preț și celalalt iarăși să-lu cumpere cu ori ce preț, însă nici unul nu lăsa din al lui și astfel în urmă au ajuns la bătaie; după-ce s'au flocait bine s'au hotărît, că se vor întocmi mâne dimineată.

Nu știu mai tîrguitu-s'au și în cea dimineată? că eu încă în aceea noapte, am fugit de acolo, aducînd cu mine și pre surul.

Omul nu-și petrece nici când așa de bine, ca și atunci, când își poate povesti suferințele sale, în un atare loc, unde nu suferă nimenea, în mijlocul unei societăți vesele, între păhare, bucurîndu-se de efectul ce-lu produc acelea întîmplări în ascultători, de pre fețele, căror se poate ceti o uimire nespūsă.

Până noaptea târziu ne-am petrecut în cercul vesel familiar; după aceea însuși bătrînul ne-a condus la marginea sălcilor, pre cari le înprejura, mersul cotitor a unui fluviu, ca pre o insulă. Mai departe în mijlocul apei încă se vedea o insulă de sălci, unde era acățată pe lanțuri o moară, ce măcina făcînd larmă neîncetat cu tictocăiturile ei.

Csikósul a șuerat de trei ori, după cari șuerături se auziră numai decât ciorobotitul vizlelor unei luntre. O luntre se apropia de noi, care, fiind scobită dintr'un singur lemn, era cam strîmtă; era mînată prin apă cu 2 vizle, de un singur om. Apropiindu-se de țermure csikósul s'a întors către noi zîcînd: „nu trebue să-i ziceți bună sara, — că nu-i place. Pre acel om, care îi dă binețe, nu îl ie în luntre“.

— Curios om poate fi.

— Aceea e zicala lui, că nu trebue să-i poroncim lui Dumnezeu.

Omul acela a ajuns la țermure cu luntrea. Era morariul din aceea moară ascunsă. Noi fără de-a zice ceva ne-am suit în luntre. Morariul încă fără de-a zice o boabă către noi, și-a ocupat locul dela cărmă; luntrea aluneca liniștit pre apă în colo, ce era acoperită de întunerecul nopții. Nici un cuvînt nu grăiea nici unul, numai sunetul tactic al vizlelor se auzea în tăcerea nopții. Treccînd pe la marginea insulei, am auzit horind pe insulă, morariul clătina neliniștit din cap injurînd mînios câte una, însă de ce ne depărtam de insulă, de ce dispărea sonul doinei auzite.

Ajungând la celalalt țărmure al fluviului, voiam să-i dau vre-o doi bani, pentru-ce ne-a trecut. Observându-mă csikosul m'a prins de mână și nu m'a lăsat mormăindu-mi în ureche: „Nu-i place de omul, care îi dă bani; e om de totul curios“.

Caii înotau după noi, urmărind luntrea, după-ce am eșit pe uscat ne-am suit iarăși pe ei, uzi cum erau, și am mers mai departe de-alungul țărmurelui, după bătrânul conducător.

VII. Cărciumariul dela bordeiu.

Era cam cătră mezul nopții, când am eșit dintr' un pământ mare, ce era semănat cu cucurazi, observând sub un deal răsîpît o casă mică ce se părea a fi ascunsă. Acesta e bordeiul „Szikra.“

Cade de o parte de drum. Aproape de țărmurele Tisei, încunjurată de dealurile nesi-poasă ale înaltului țărmure, îngrădită cu sălci cu frunză arginție și cu plopî de canada.

La aceasta hodaia ascunsă ni-a tras atențiunea lătratul cânilor. Șeasă dulăi albi au sarit la noi din ogradă înfuriați. — Intr'un moment am fost încunjuțați într'un mod strategic, fiind atăcați din toate părțile.

Csikosul s'a coborit jos de pe cal flegmatice, s'a pus jos înaintea cânilor, și punându-și pălăria subsuoară, cu arătătorul (degetul) 'și bătea vârful nasului așa încât prin aceasta da un ton ce irita și mânia câinii, cătră cari se târșia tot mai aproape, până ce a ajuns la cel mai viteaz dulău.

Acesta a început a se schiona, îndată s'a întors și a fugit, după acesta a luat-o pe talpă și ceialalți, așa încât acela a fost mai fericit, care a putut fugi mai 'nainte.

Cânilor nu le place zen acest lucru, zise conducătorul nostru împedecându-se în vorbire. La astfelu de dulăi nu folosește neci strigatul cătră ei, neci bătaia, neci fluieratul, nici agrăitul, — tragu pe om jos de cal, opresc căruța în loc prinzîndu-o de roate, îi strică căruțul bietului cersitor ce merge la țîrg, tragu jos siriul din grumazul toților, dar csikosul le știe năravul, se pune jos buburuz înaintea lor își bate vârful nasului și astfel mornăiește înaintea lor, de acesta fug, cași cum ar avea călcătură, și în acea zi nu se mai ivesc.

Nu preste mult ne aflam înaintea bordeiului.

Acesta e în stare bună. Semnele unei mâni grijitoare se vîd pre dînsul. Să vede, că cărciumariul șede acolo mai mult din voia sa, decât pentru voia altora.

— Pre acest om vrednic îl cinstesc cu numele de „Dlu Sallai,“ ne instrua conducătorul. Nu-i place dacă îi zic Dta, ma te și dojenește dacă ai îndrăsneala de ai zice „cărciumar.“

N'a trebuit să batem la ușă. La auzul tropotului de cai ne-a deschis ușa bordeiului însuș cărciumariul, venind 'naintea noastră, îmbrăcat în alb din crescet până în tălpi, adecă: era în cămeșă și ismene. Modestul maghiar nu-și lasă vestmintele de in îndatinat, nici când merge să se culce și Dlu Sallai tocmai acum a sarit din pat. Numai o cușmă de piele de miel alb avea în cap, nici aceasta nu pentru-ca să-i țină cald, ci numai spre a dovedi, că el e Domn în casă.

Conducătorul nostru grăindu-i câteva cuvinte mormăind, ne-a dat în samă și luânduși rămas bun de la noi încă atunci noaptea s'a reîntors la locuința sa de dincolo de țărmure.

Domnul înțelegând dela noi, că am cinat, ne-a condus într'o chiliă laterală, unde ne-a culcat în paturi bine așternute; perinile și dricalele, în cari earam cufundați, dovedeau, ca cât de placuți oaspeți îi sîntem.

Des de dimineață intră la noi Domnul Sallai, sculându-ne cu acea veste îmbucurătoare, că pe hodaile vecine umblă persecutori, cari nu preste mult vor veni și aici. Noi înspăimântați am sarit din pat zicând, că am voi să trecem iarăși dincolo de Tisa.

— Nu trăbue să vă temeți de ei, ne zise. Ei numai tălhari caută, de astfeli de oameni n'au lipsă. De altmintrea ar fi și prea târziu să fugiți acum, deore-ce numai v'ar observa și ar suspiționa mai virtos. Rămâneți num i aci și dejunați în liniște, căci vom face ceva cu ei.

Noi ne am pus la dejun. Domnul Sallai însă s'a pus în ușa tîndei cu pipa'n gură. Soțul meu se tînguia, că nu știe ce la ajuns? că gîtlejul lui așa s'a strîmtat, încât nu-i merge neci o îmbucătură pre el in jos. Și eu mă simțam cam așa. Frica are o putere deosebită de a constrînge.

Nu preste mult înspăimântați am ob-

sărvat trecând în fugă pe sub fereastră un persecutor cu șeasă panduri. Dlu Sallai i-a salutat în modul cel mai afabil, la ce a răspuns persecutorul într'un ton dur și mândros.

— Căutăm oameni suspicioși, cu aceasta sări de pe cal și intră în lăuntru.

— Placă, numai îi replică cărciumariul, liniștit și cu sânge rece, deschizându-i ușa. Soțu-meu se scărpină la nas; „mi-ar plăcea, zise, dacă acum nu mi-ar conturba conștiința altceva decât un mânăz furat.“

Peste un minut auzirăm tropotind pe panduri în chilia de oaspeți, în care se deschidea chilia noastră. Dlu Sallai se întorcea sprinten în jurul lor.

— Placă-vă a ocupa loc stimaților Domni! — Departe veniți? așa că sânteti oboșiți? Prinsa-ți pe cineva? știu că vi-e sete. Cu-ce vă pot servi? Pofțiți vin, sau vinars? Am tare bun bacator, acum l'am cepuit.

— Nu-mi pasă, zise persecutorul într'un ton aspru și detunătoriu. Dar numai în grabă, căci nu putem întârzia mult; până vom cerca prin casă, va fi la amiază. Feciorilor le adă vinars, pentru mine va fi bun și bacatorul. Dlu Sallai a sărit sprinten în casa de vîndut, de unde a luat șeasă măsuri, umplându-le cu vinars de trevere le-a pus pe masă înaintea feciorilor, iar înaintea persecutorului a pus o glajă de vin bun, apoi așezându-se și el la masă a început a povesti și a glumi cu ei; într' aceea și-a ales dintre panduri pre cel mai neblejnic, și atâta s'a întors în jurul lui, până când i-a succes ai băga în buzunariu o măsură cu vinars, după aceea a început iarăși a glumi cu ei.

Intr'aceea persecutorul și-a beut vinul. Stergându-și mustețile scurte și grasă, dar bine îngrigite, zise: „acum să ne vedem de lucru“. „Nu mai poftești încă o glajă, îl întrebă cracimariul prevenitoriu, persecutorul n'a primit, și cu aceea întorcându-se către feciori i-a întrebat că nu poftesc nici ei?

Indată, ca-și cum i-ar fi răpit cineva voia cea bună, a făcut o față posomorită, clătina mândros din cap, a numerat glăjile de pe masă și rușinos întorcându-se către panduri, zise: „fraților aceasta totuși e o glumă necălită. Eu am pus înaintea Dvoastre 6 glăji și pâna ce m'am întors una, acuma aflu numai cinci.“

Persecutorul s'a uitat la el sarbed:

— Numai nu vei crede jupâne, că noi o am furat?

— Apoi se poate că a sburat de sine, sau o au înghitit oare careva cu vinars cu tot. Atâta însă e adevăr: că o glajă lipsește.

— Vizitează dar Dta pre feciori, până ce sînt aci, ca să nu zici după aceea, că o a dus oare careva.

— Zeu nici nu pot lăsa acest lucru numai iacă așa, zise cracimariul, începând a cerca prin busunarele feciorilor, și ce surprindere a produs atunci, când a aflat glaja în busunariul, unde o a fost pus.

— Iacă unde-i! Strigă scoțind glaja la iveală. Așa dar că aceasta e glaja mea. Bravi persecutori sânteti Dvoastră. Eu vă dau Dvoastre vinars și vin, și Dvoastră drept mulțumită îmi ascundeți și glaja. Dvoastră cercați după tâlhari și Dvoastră îl furați pre omul de omenie. Dvoastră căutați prin căsi, ca ceea ce găsiți acolo să ascunde-ți. Dvoastră căutați aici oameni suspecti! nici când n'au fost la casa mea oameni suspecti afară de Dvoastră, însă nu voi lăsa eu lucrul într'atâta! voi merge la vicișpanul; vă voi denunția la comitat. Las să știe ce oameni de omenie sânteti Dvoastră.

Persecutorul a ajuns într'o confuzie. A devenit furios.

— Nu te sfădi cu noi! strigă de jumătate mândros, și de jumătate vesel, către cărciumariu.

— Cum să nu mă sfădesc! strigă acesta și mai tare.

— Cu mine nu te vei sfădi Dta, îți voi arăta eu.

— Mi-ar plăcea să ved.

— Vei vedea, îi sbieră furios, și cu aceea eși din casă trântind ușa după sine, se sui pe cal și alergă mai departe cu panduri-ș cu tot, strigând către cracimariul, ce se sfădia cu el de pe târnaț, „acum sfădește-te cu Dta însuși!“ și cu acestea și-a urmat drumul. Dlu Sallai însă frecându-și mâinile și cu voie buna intră la noi trăgând cu ochii și zise: — Acum puteți fi liniștiți. Pâna ce va fi acesta persecutor, nu va intră mai mult în casa mea să o cerce.

Trei septămâni am mai rămas după aceea în bordeiul acesta.

(Va urma.)

PIERDERILE UNGURILOR.

I. Grigoriu Csiky.

(+ 19 novembre.)

Națiunea maghiară a suferit o lovitură mare, și perderea e cu atât mai mare, cu cât aceasta lovitură o a ajuns pe neașteptate. După Szigligeti, pre teremul literaturii teatrale maghiare, cea mai mare și mai roditoare activitate o a desvoltat: Gregoriu Csiky! Operile acelea ale lui, cu cari, în ultimile 2 decenii, a creat o viață nouă pre bina teatrului maghiar, sînt neperitoare și de valoare nespūsă. Prima creațiune a lui e „Prezicerea“ (Jóslat), după cari au urmat „Janus“, „Proletarii“, „Neresistabilul“ (Ellenállhatatlan), și celealte multe, cari toate vestesc puterea mare creatoare a lui.

Dar și ca traducătoriu a făcut serviții mari literaturii și teatrului maghiar, prin bucățile traduse din Sophocle.

Maghiarii au mai așteptat dela el mult, foarte mult — căci el era încă în floarea bărbății, și numai mai dăunăzi se cetea despre dēnsul, că lucrează neîncetat. Cine dintre maghiari ar fi crezut, că îl vor perde așa de curund pre acela, care numai cu câteva luni înainte de aceasta întimplare tristă, a scris, așa zicând în câteva oare o piesă minunată dedicată artistei pururea tînără: Corneliiei Prielle, cu o manifestare admirabilă a puterii geniale și a activității lui.

În viață el a fost bunătatea întrupată, pre cari l'au iubit toți. Artiștii și artistele zēiței Melpomene îl adorau. Și cum nu când le-a creat atâtea figuri nimerite și recunoscate toare! El a meritat într'adevăr acea sărutare de mână, cu care a fost onorat din partea Mariei Jászai după succesele secerate în piesa „Elektra“, căci el o a făcut atentă, pre aceasta mare artistă la rolul însemnat din aceasta piesă.

*

În următoarele îi vom da biografia: El s'a născut în 8 Decembre anul 1840 în Pancota (comitatul Aradului). Cursul gimnasial și la făcut în Arad, după finirea căruia a fost primit ca teolog al diecesei Aradului, de unde a fost trimis, spre a-și face cursul teologic, în Seminariul central din Pesta, unde

a și finit cursul îndatinat de 4 ani, începând din an. 1859. Spre căștigarea diplomei de doctor în științele sacre a petrecut un an în Augustineul din Viena; în anul 1869 a fost capelan în Torna, după aceea a funcționat un an ca profesor în Timișoara, între anii 1870—78 e profesor tot acolo din ștudiile teologice.

Încă ca gimnasist a început a scrie poesii. Din Viena trămitea poesii spre publicare deosebitelor foi, sub pseudomimul „Iuliu Maroși“, între anii 1870—73 a redactat în Timișoara foaia diecesană bisericască întitulată: „Egyházmegyei közlöny“, în anul 1871 și-a edat două novele ale sale „Életből“ (Din viață) și „Fényképek“ (Fotografii.) În anul 1873 a scris Dreptul eclesiastic (Egyház-jogtan) și alte opuri de asemenea conținut, dar' renumele lui numai atunci a început a lua dimensiuni mai mari, când la începutul anului 1875 a dobândit premiul de 100 galbini din concursul lui Teleki cu comedia lui întitulată „Jóslat“ (Prezicere), și când aceasta a fost reprezentată pe bină. Cu tragoedia lui întitulată „Janus“ iarăși a dobândit premii de 100 galbini, iar' cu „Neresistabilul“ (Ellenállhatatlan) a dobândit 400 galbini din fondul pus spre acest scop de Karácsonyi, și cu „Neîncrezetorul“ (Bizalmatlan) 100 galbini din fondul Teleki. — Grigoriu Csiky nu numai o dobândit premiile unul după altul, ci ceea ce pentru el a fost mai onorific și pentru literatură mai înbucurător, totdeauna a dobândit premiul pre lângă cea mai mare recunoștință. — „Jóslat“-ul (Prezicerea), cu care ca cu o comedie a concurs la premiul Teleki, care pretinde o comedie pură, a dobândit premiul numai condiționat, deoarece aceasta piesă a fost compusă parte din părți serioase dramatice, parte din părți comice, și tocmai dintr'acea conține mai puțin ce poftea concursul; afară de aceea viață reală (aceasta sferă proprieă comediei) lipsea din ea cu totul, și și valoarea ei internă, deși înfrumsșetată cu flori poetice esterne, era dubiă. Publicul însă, a cărui gust

și plăcere, nu-lu pot regula criticile Academiei, ma chiar nici legile eterne ale esteticii nu totdeauna, a votat în favorul poetului primind cu o plăcere mare și susținând timp îndelungat pre bină aceasta piesă. „Janus“, a două piesă alui Csiky, își are isvorul în istoria maghiară a timpurilor vechi, aceasta a fost primită cu mai mare recunoștință din partea Academiei, cu toate că publicului nu i-a plăcut așa bine — cauza la aceasta — afară de lipsăle interne ale piesei — poate că zace și în espunere. Cu toate acestea vedește un progres față cu „Jóslat“-ul; căci auctorul în aceasta piesă s'apropie mai tare de viața reală și pre lângă aceea nu și-a împrăștiat puterea sa creatoare în producerea fantasmagoriilor și a altor imposibilități, ci s'a afundat în istoria maghiară și în vechile tipuri spirituale maghiare. — Fiește care triumf alui Csiky dovedește o înaintare mare și esențială.

Printre originale, a tradus toate operele lui Sophocle, și mai multe comedii germane, franceză și engleză. Și și pre lângă atare activitate enormă abia s'afllă foaie, care să nu fi publicat dela Csiky vre-o novelă, ori vre-un articol de alt soi. Cu drama sa intitulată „Proletarii“, care e împărțită în patru acte, a secerat un succes foarte mare, încât publicul, care cercetează teatrul nu-și aduce aminte de un asemenea succes. Și de abia au răsunit, dar nici n'au răsunit de totul aplausăle cu cari a fost primită aceasta piesă, și îndată e și gata altă piesă intitulată „Mukányi.“ Fertilitatea lui Csiky a emulat cu ceea alui Szigligeti. Csiky a fost un scriitoriu cu pregătiri fundamentale, a poșezut cultură classică și modernă, a fost plin de poezie, a avut capacitate observătoare ageră și diligență nefrântă.

Nespus de bine a cunoscut literatura patriei și celea străine, afară de limbile: greacă, latină și hebraică, a mai priceput germană engleză, franceză și italiană.

Ca traducatoriul clasicilor a ocupat loc între cei dintâi, cu care nici nu s'pot asemăna, traducătorii cei vechi, cari au putut pricepe tocmai așa de bine limba din care au tradus, ca și Csiky, însă în limba maghiară n'au fost așa de mari măiestri ca el.

Aceasta aserțiune o a adeverit prin traducerea clasică alui Sophocle, care ar putea servi de fala ori cărei literaturi.

În anul 1878 și-a părăsit cathedra de profesor de teologie și s'a mutat în capitala țării, a carii cercuri literare, viața mai liberă au influențat binefăcător asupra activității lui.

Mai întâi la ales de membru soțietatea lui Petőfi apoi soțietatea lui Kisfaludy, care la pus și de al doilea secretar și în urmă fū ales de membru corespondent al academiei.

În anul 1879 afară de „Jóslat“ a scris romanul intitulat „A patak hidja“ (Podul de peste părau). În anul 1880 au eșit de sub tipariul soțietății-Franklin un nou volum de novelette. În anul 1881 a scris piesa intitulată „Proletarii“ (operă în 4 acte), mai de parte tot în anul acesta a edat următoarele opuri: „Anna“ (Dramă într'un act), Mukányi (comedia în 4 acte), „Narațiuni“ (Elbeszélések 4 kötet) 4 tomuri; la concrederea teatrului național a tradus: „Comoara“ (A kincs), Celea două părechi de căsătorie (A két házaspár), „Rușinosul“, (A szégyenlős). Tot în acesta an a mai tradus opera: „Fă-ti dătorința“ (Tedd kötelességedet) după Copée. În anul 1882. a scris comedia (ori doară burlesc) în 3 acte intitulată: „Caviar“. După acestea a scris „Familia Stomfai“ (Stomfai-család) (piesă teatrală în 3 acte), „Marta Bozothy“ (piesă teatrală în 3 acte), „Măritatul Ceciliei“, „Nóra“ dramă în 4 acte. „Bulbuci“ (Buborékok), în anul 1886 a scris opul său intitulat „Dramaturgia“ spre folosul elevilor școalei teatrale. „Punctul întunecos“ (A sötét pont) dramă în 3 acte, „Spartachus“ tragediă în cinci (5) acte, „Petneházy“ (piesă teatrală istorică în 3 acte) „Bunul Filip“ (A jó Fülöp) comoediă, „Rugul“ (Rosariul selbatic, Vadrózsa), piesă teatrală „Muierea despartită“ „Az elvált asszony“ (roman), „Arnold“ (roman), „Az Atlasz-család“ (Familia de Atlas) (roman).

II. Paul Hunfalvy.

(+ 30 noembre.)

Căruntul om de știință, despre a căru moar'e repentină voim a face amintire. Încă în tinereța sa a desvoltat o activitate literară însenmată. În etate de 30 de ani (1841) l-a ales Academia de membru al său, iar în anul următor soțietatea lui Kisfaludy, în care el a fost cel mai bătrân membru după Francisc Pulszky. Activitatea lui literară în acest timp

însă n'a avut o direcțiune determinată. Scriea articli ocazionali în „Atheneu“ și „Pesti Hirlap“ în foaia lui Kossuth, iar în anii cincizeci în „Pesti Napló“ și alte foi de renume bun.

Celea mai însemnate lucrări ale lui din timpul acesta sunt: „Drezdai levelek“ (Epistole din Dresda) „Rhapsodii“, „Reamintire la Kézsmárk“ (Kézsmárki emlékezés) Povestile lui Lokman“ din limba arabică, „Orientare în economia națională“ (Nemzetgazdasági tájékozás) și două broșuri de sine stătătoare: „Legile maghiare referitoare la schimb și comerț“ (Magyar váltó és kereskedelmi törvények, Lócse, 1843) și „Răsunet-scolastic“ (Tanodai szózat) (Pesta 1847). În disertațiunea lui cu care și-a ocupat scaunul în Academiă și-a luat de obiect „characterisarea lui Thukydide“, ear în cea dela soțietatea lui Kisfaludy a vorbit despre „poesia lui Aristotele“. Să poate vedea deci dintr'acestea, că în tineretele sale s'a ocupat cu studiarea clasicilor și a întrebărilor juridice și politice, pre lângă cari apoi a mai studiat cu diligență și limbile orientale, mai virtos cea hebraică și arabică.

În anii 40 valurile vieții politice ce au luat dimensiuni mai mari l-au provocat pe Hunfalvy la o activitate mai mare de interes public.

După ce în anul 1847 a interpretat o călătorie mai mare în țeri străine, în 1848, ca deputatul cercului „Szepes-Szombat“ a mers la Pesta unde a participat în adunările dietei, ear în decursul resbelului pentru libertate și în Dobrișin, până la disolvarea dietei, ce sa întâmplat în Segedin. Hunfalvy a fost în continuu partinitoriu partidei ce se lupta pentru pace, în care cauză a și scris mai de multe ori în foaia „Esti lapok“ (Foi de sară).

După finirea resbelului pentru libertate Hunfalvy s'a așezat stătornic în Budapesta, unde a funcționat ca scriitoriu și mai târziu și ca bibliotecariul academiiei. În foile literare și științifice au apărut nenumărate articole de ale lui, din sfera diferitelor obiecte; în anul 1854 însă au apărut și un tom separat din traducerea opurilor lui Plato edat de Emich sub titlul „Hellén és római remekírók magyar könyvtára (biblioteca maghiară a clasicilor elini și romani). De aci începând din ce în ce s'a ocupat mai mult cu filologia comparată, pre care teren a arătat atari produse, încât

în răstimpul unui deceniu scurt și-a câștigat renume nu numai în patria sa, ci a devenit și conducătoriu recunoscut a unei școale științifice.

Asupra lui a avut în deosebii o mare influință Anton Reguly, recunoscutul om de știință, care întorcându-se din călătoria întreprinsă pentru scrutarea limbei vogulice, la prelucrarea materialului, a tesaurului științific la rugat de ajutor și pre Hunfalvy, pre care, după moartea lui Reguly, la concretizat și Academia cu acea lucrare. Hunfalvy a edat una după alta lucrările lui referitoare la acest obiect, dintre cari celea mai însemnate sânt; „A vogul teremtés mondája“ (Legenda creațiunii vogulice), în original, și în traducere cu dicționariu (1859), cel dintăiu op despre voguli în Europa.

„Finn olvasmányok“ (Lecturi finice, 1861) „A vogul föld és népe“ (Poporul și pământul vogulic 1854). Activitatea lui științifică prin aceste lucrări s'a statorit și s'a capetat o direcțiune decisă. A studia viața și limbile popoarelor afine cu maghiari, și a funda pe baza aceasta elementele limbiciei științifice maghiare: acesta a fost scopul lui Hunfalvy, care a tins al ajunge cu diligență și tenacitatea omului germân din Szepes și cu entuziasmul unui adevărat maghiar, luptându-se cu cei de părere contrare.

Hunfalvy până în timpurile mai recente a avut multe lupte înfocate pentru afinitatea ugrică a limbei maghiare spre eluptarea convingerilor sale științifice față de aceia, cari susțin afinitatea turco-tatarică. Dar tocmai pentru aceea, fiind-că tot-deauna a fost preparat la luptă, din an în an a numărat mai mulți adepți și mai virtos cu ajutoriu lui Josif Budenz, pre care el la chemat din Germania; cu timpul a fundat o școală de mare însemnătate pentru afinitatea finn-ugrică a limbei maghiare.

În urmă scrutarea afinității finn-ugrice Hunfalvy la început s'a ocupat aproape exclusiv cu partea limbicică. Deja în 1858 a edat sub titlul „Magyar nyelvészet“, (Limbicică maghiară) prima foaiă maghiară limbicică științifică după care a urmat începând din anul 1862 în edițiunea Academiiei, dar redactată tot de el foaia „Nyelvtudományi

közlemények“ (Publicațiuni limbistice). În toate acestea a văzut lumină multe scrutări și lucrări de ale lui. În anul 1869 spre completarea, respective întregirea scrutărilor lui a interpretat o călătorie mai îndelungată prin regiunile mării baltice și în Finnia, despre a cărui rezultat și-a dat samă în opul său intitulat și apărut în 1871 „Utazás a balti tenger vidékén“ (Călătoria în părțile mării baltice), prin care călătoria scrutarea lui a devenit și mai amănunțită. În Dorpat ajungându-i în mână traducerea în limba de miazăzi vogulică a evangeliului lui Mathei, pe baza acestuia a scris studiul său intitulat: „A kondai vogul-nyelv“ (Limba vogulică din Cond, 1872), care în literatura europeană a fost chemată de a crea un drum nou la studiarea acestei limbi; puțin după aceea a apărut — folosind și rămășițele lui Reguly — Studiul intitulat „Az északi osztják nyelv“ (Limba nordică osciatică), iarăși chemată de a deschide un drum pentru studiarea ei. Toate acestea opuri, l'au rădicat pe Hunfalvy, atât acasă cât și în străinătate, la auctoritate de rangul prim pe terenul limbistic, iar' în literatura maghiară i-au ascurat renume neperitor.

În timpurile mai nouă însă a început a se arăta în Hunfaly din ce în ce mai tare omul ethnograph, care, cu ocaziunea studiului originii și afinității popoarelor, pre lângă limbă a luat în considerare deosebită și proprietățile ethnografice. Cel mai renumit op pe acest teren și preste tot cea mai renumită creatură literară a lui a apărut în 1876 în edițiunea Academiei sub titlul „Magyarország ethnographiája“ (Ethnografia Ungariei), în care ie sub cuțit anatomic ager, pre base limbistice și ethnographice, orginea popoarelor locuitori în patrie, pășind cu mai multe păreri surprinzătoare. Două aserțiuni ale lui a fost mai virtos de atare natură, cari au provocat dispută înfocată și cari au avut influință și asupra activității literare ulterioară a lui. Una: chestiunea originii secuilor, căroro le-a atăcat aceea veche credință, că ei și-ar fi urmașii lui Atilla. Fructul acestei dispute îndelungate și înfocate a fost opul seu intitulat: „A székegyek“ (Secuii, 1870), și mai multe articule apărute în foia „Századok“ (Seclii). Cealaltă chestiune întunecată ethnographică, prin luminarea căreia Hunfalvy a vătămat am-

bițiunea de rassă, s'a referit la originea poporul rumân, căreia i-a negat direct originea romană. Cea mai însămnată lucrare a lui referitoare la acest obiect e „Die Rumänen und ihre Ansprüche“ (Viena 1883), mai departe „Neure Erscheinungen der rumänischen Geschichte Forschung“ (1886). „Rumun nyelv“ (Budapesta, 1878), precum și mai multe articule, apărute mai virtos în foia redactată de el și edate de Academia „Literarische Berichte aus Ungarn“ und „Ungarische Revue“. Ca coroană a acestor opuri s'a pregătit istoria, care tractează despre rumâni. Tot obiect ethnographic tractează și scrierile lui îndreptate contra lui Vámbéry, mai departe tomul al cincelea a a mării întreprinderi din edițiunea lui Prochaska „Die Völker Oesterreich-Ungarns“ apoi „Die Ungarn oder Magyaren“ (1881), pre care și critica străină o a judecat de exemplară, și în urmă activitatea lui desvoltată în cercul soțietății ethnographice înființată sub presidiliu lui și condusă tot de el.

III. *Gustav Wenzel.*

(† 21 noembrie.)

Cu Gustav Wenzel s'a mutat din cadrul celor vii cea mai tipică figură a lumii iuridice maghiare. Ca profesor de universitate a funcționat un timp îndelungat pre catedra iuridică și le-a fost profesor și acelor cari în corul judecătoresc și advocațional deja vin în samă de domni bătrâni. Popularitatea i-a rărit părechea la universitate, căci iuriștilor le-a fost un amic și dătător de sfat părințesc, a căruia prelegeri i le-a caracterizat pre lângă cercul cunoștințelor de o estindere admirabilă și pre lângă știința sa profundă, un spirit plin de umor. Nu este mirare dacă așa de greu s'a putut despărți de chemarea sa, de care l'au legat atâtea aduceri aminte, un trecut așa de splendid, ma chiar tradițional. Activitatea-i literară, ce-a desvoltat-o ca profesor, este uriașă de mare, iar' scrutările-i istorico-iuridice au înavuțit literatura iuridică maghiară cu multe lucruri prețioase, de cari aceea au avut o lipsă colosală. De și a fost străin de naștere, totuși literatura aceasta a perdut în el un adevărat iurisprudent maghiar, care nu s'a îndestulit cu rezultatele literaturii străine, ci s'a nisui' a străbate în

spiritul instituțiilor vechi a poporului maghiar, spiritul acela, pre care foarte puțini l'au cunoscut și pre care el l'a cunoscut mai bine. Omul acest mare astăzi zace mort. S'a mutat din cereul nostru, dar' prin opurile sale și-a rădicat un monument etern, care pururea va vesti mărimea spiritului său.

Din datele biografiei sale comunicăm următoarele :

Gustav Wenczel a fost fiul unui căpitan de husari și s'a născut în 1812 în Lusiția-Inferioară. Ostile franțuzăști au încunjurat orașul Lucau, din care numai o cazamată a cetății a mântuit viața copilului. Tatăl său mai târziu deveni maior la regimentul husăresc de Ferdinand, și s'a luptat la Lipsca în contra lui Napoleon. Regimentul după aceea a mers în Lombardia, și micul Wenczel a lovit cu părinții săi în cetățile Verona, Bergamo și Mediolan. Limba maternă dară i-a fost aceea italiană, însă a știut și ungurește atâta, cât a putut să învețe dela doicele sale cu musteț, dela husarii tătâne-său. Ștudiile și le-a început în Verona, însă tatăl-său l'a dat în „instituti militaire“ din Mediolan. Aici a avut ocaziune de-a vedea capii federațiunei sante adunate la Verona în 1822, între ei și prețarul Alesandru I, care cu atâta curiozitate ochianiza femeile în teatru, despre ce apoi el așa de bucuros a povestit și ascultătorilor săi. Maiorul Wenczel mai târziu fu transmutat la Salzburg, unde și cătania fiului său și-a ajuns capetul. Acolo în gimnasiul benedictinilor a absolvat a II-a clasă — nu cu oarecare succes strălucit — era el îndatinat a zice. Clasa a III-a o a făcut în gimnasiul piariștilor din Vesprim. Ștudiile după aceea și le-a continuat la Vaș și la Pesta. Aici numai decât și-a câștigat protectori, și prin recomandarea lui Schediu în 1836, ca doctor în filosofie și iure fu chemat de instructor lângă fiul de 11 ani al palatinului Iosif, despre ce chiar însuși archiducele Iosif își adusă aminte, când în 1879, când Wenczel și-a ținut iubilul său profesoral de 40 de ani, a gratulat prin cuvinte calde instructorului de odinioară a familiei sale. Pre timpul acesta cade și epoca deșteptării Ungariei. Catedra iuridică din Teresianul vienez, rădicată la inițierea dietei din Posen — după-ce la universitatea din Pesta deja a fost ocupat de un timp în-

coace catedra de istorie — în 1838 fu conferită lui Gustav Wenczel. Dintre învățăceii săi mai mulți deveniră ministri, așa contele Menarde Lónyay, Iosif Szlávy, Paul Rajner și afară de acestia Georgiu Bartal încă a fost dintre învățăceii lui. Inaintea tănărului talentat s'a deschis terenul, pre care apoi a înaintat cu succes strălucit, iară în Teresian cind odată cu o ocaziune — în ornat maghiar — o disertația, a tras asupra-și și atențiunea curții. Activitatea profesorală i-a întrecut aceea desvoltată pre terenul literar. Activitatea-i literară încă pre timpul acesta a servit literaturii maghiare cu multe date prețioase. Cu aprețiarea operei lui Fehér „Despre originea maghiarilor“ și mai ales cu opera sa despre drepturile vechi a cetății Șemniț, a făcut mare senzația. Ștudiile sale câștigate pre terenul montanistic încă aci își ieu începutul. După revoluția, în locul repozatului Igațiu Frank, pre el l'a denumit de profesorul dreptului privat maghiar la universitatea din Budapesta. Este caracteristic aceea, ce a amintit Wenczel cu ocaziunea denu-mirei sale, că adecă un bărbat de stat în 1850 a adresat cătră el cuvintele acestea: „Da dreptul acela maghiar ce fel este? Are încă ceva însemnătate dreptul acest maghiar?“ Si într'adevăr pre timpul acest absolutistic, când în Ungaria s'a introdus dreptul civil austriac, întrebarea aceasta nici n'a fost neîndreptățită. Wenczel însă a susținut în ascultătorii săi credința, că dreptul acesta nu se poate îngropa, nu se poate face un simplu obiect istoric sau archeologic. Tinerimea atunci, când s'a introdus dreptul civil austriac, a predat un exemplar cu legătură ornată a „Memoriei lui Verbóczi“ și unul al „Tripartit“-ului. Aceasta atunci a fost o demonstrațiune audace, dar' o demonstrațiune a căreia efect a fost de mare însemnătate. Mari merite are Wenczel ca profesor și mari ca adunător de material. Activității acesteia putem însuși aceea, că secțiunea istorică a academiei l'a concrezut cu adunarea documintelor de pre vremea Arpașilor. Wenczel au adunat și crișoavele referitoare la Ungaria din epoca Anjoușilor, a edat memoriile interesante ale lui Georgiu Szerémi, istoriograf din secul al XVI-lea, din opera lui Verancsics cătră celea șeasă volume edate de Ladislau Szalay

încă cinci volume, din momentuoasa cronică alui Marino Sancto din secolul al XVI-lea, datele referitoare la Ungaria în trei volume; un mănunchiu de disertații, scris cu ocaziunile studiilor și scrutărilor sale. A scris „Sistemul dreptului privat maghiar.“ (A magyar magánjog rendszere) în două volume, „Istoria iuridică a Ungariei“. (Magyarország jogtörténete.) „Dreptul maghiar montanistic“. (Magyar bányajog.) „Istoria montanisticii“. (A bányá-

szat története.) „Comentar la codicele austriac civil“, precând monografiile și disertațiile luate din cercul științelor iuridice și din acela al istoriei, cari au apărut parte de sine stătătoare, parte în „Program“-ul academiei, în „Măgăzînul istoric“ în „Századok“ etc. de abia se pot enumăra. În semn de recunoștință a meritelor sale regele în 1889 noemvre, când învătăatul bătrân s'a pensionat, la denumit membru a căsii magnaților. *Joan Raț.*

LUPTA NOASTRĂ.

II.

Continuăm publicarea scrierilor polemice ale lui Titu Maiorescu. Să-l auzim:

— „A critica este ușor; e greu a face mai bine.“

— Fără îndoială. Ear de aci nu urmează, precum par a crede cei ce ne întimpină cu asemenea opinii nouă, că a critica este de prisos. Ușoară sau nu, critica a fost și va rămâne o operație necesară în viața publică a unui popor. Înțelegerea răului este o parte a îndreptării.

Din acest punct de vedere înființarea unei reviste literare cu o tendință critică mai pronunțată ne pare a împlini un gol lăsat în mica noastră mișcare literară.

În adevăr publicistica română presintă deocamdată în tonul și maniera criticelor sale spectacolul a două extreme grele de împăcat. Foile politice, cu prea puține excepții, sunt pline de personalități la adresa celor ce susțin o opinie contrară, jurnaliștii se tractează de inimi, nu de adversari, „oameni corupți, trădători de patrie, în timpul din urmă: conspiratori Austro-maghiari“ sunt epitelele obicinuite, cu care o partidă atacă pe cealaltă, și fiindcă aceasta răspunde tot așa celei dintâiu, publicul cu bun simț a sfârșit prin a le crede pe amândouă și s'a depărtat cu oarecare desgust de la asemenea polemice fără demnitate.

În sfera literară procederea este togmai contrară. Aci toți autorii par a fi, dacă nu

amici, cel puțin camarazi în înțeles de camaraderie. Unii caută a întrece pe ceialții în atribute lingușitoare, și în literatura română nu se află decât poeți și prosaiști admirabili, în genere capete de geniu. Și fiind că toți se ilustrează cu atâta maritimie unii pe alții, publicul cu bun simț a sfârșit prin a nu crede pe nici unul și a se depărta cu același desgust de la o asemenea „societate lăudăcioasă“, cum o numește d. I. Negruzzi în „poeticele.“

Explicarea citatei deosebiri între maniera scriitorilor politici și a celor literari ar scoate articolul nostru din marginile exclusive ale Convorbirilor, cari au bine-voit a' l primi în coloanele lor. Trébue să ne îngrădim în sfera curat literară. Dar și aci am aduce o probă de prisos, când am voi a mai cita întregul șir al încercărilor de mistificare îndreptate în contra opiniei publice, de la celebrarea lui Tichindeal până la increderea formulată în o adunare solemnă a unei asociații de cultură, că după ce avem

o literatură însemnată prin anticitatea sa, remarcabilă prin estensiunea sa și demnă de considerat prin prestanța sa ne lipsește

un panteon, unde atleții adormiți ai literaturii noastre să'și afe recunoștința și remunerarea meritată, și lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo și icoanele atleților, care sunt în viață și lucră încă.

Va fi de ajuns a caracteriza numai creșterea acestei mișcări nesănătoasă, și ca mēsu-

ră a judecării simptomelor vom lua raportul, în care scriitorii noștri pun cultura occidentală cu propria noastră cultură.

*

În politică „megalografia“ noastră este mai pronunțată chiar, decât în sfera literară, și multe pagine ale proclamațiilor și jurnalelor române sunt în stare a ne umplea inima de fală și de uimire. În Romanul din 3 Martie anul 1866 d. D. Bratianu se adresează cu următoarele cuvinte către compatrioții săi:

Români!

În mai puțin de două luni ați trăit mai mult de doi seculi. Voi, născuți de ieri la viața libertății, ați devenit învățătorii lumii civilizate... Europa, uimită de înțelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale și așteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul-Messia al întregii omeniri gemânde de durere și palpitate de speranță... Nu simțiți, fraților, nu simțiți că Damnezeirea furnică în toată ființa voastră?

Dar coroana d'întăiu în această luptă pentru gloria „națională“ și-o merită Adunarea Națională din 24 Iulie 1869 prin următoarele rânduri:

Două din cele mai mari evenimente în Istoria Europei moderne au primit direcțiune, sau cel puțin s'au născut, la signalul dat pe pământul nostru: revoluțiunea franceză și cele două uniuni naționale ale Italiei și Germaniei.

Revoluțiunea franceză este numai continuățiunea revoluțiunii lui Hora, cu singura deosebire că a lui Hora avea o direcțiune națională pre lângă cea socială. De altminterea până și scăderile, eroile revoluțiunii lui Hora, le aflăm și în cea franceză.

La sunetul eraldului, anunțând unirea Moldovei și a Munteniei, se deșteaptă Garibaldi și Bismark: unirea românilor este semnalul lucrărilor spre unirea Italiei și a Germaniei. Vorbind în conferința de la Paris care dădă Convențiunea pentru Principate, vorbind în această conferință despre unirea Românilor, comitele Cavour se deprinsă a vorbi mai târziu despre cea a Italiei.

Mai puțin sgomotoasă, dar de rezultat nu mai puțin mare, fii revoluțiunea românilor în sensul liberalismului, a de-

mocrației. *Constituțiunile ce ne-am dat în anii acești din urmă sunt și ele premergătoare noului spirit în Europa. După noi Austria își revine la parlamentarism; după noi Spania face revoluțiunea sa; după noi însăși Franța va face căți-ra pași înaintea în sensul democrației.*

Aceasta trece peste glumă, onarabilă Adunare Națională! Surisul cel puțin trebuie să ne fie iertat! Căci una din însușirile cele mai fericite ale neamului omenesc și care formează un mijloc de apărare în contra multelor greutateți ale vieți soțiale și literare, sunt tocmai acele mișcări jumătate trupești, jumătate sufletești, care încep cu simplul suris și se termină cu sbucnirea de veselie, ce din recunoștință pentru vioiciunea geniului antic ne am dat a o numi *un ris homeric*.

În mijlocul unei tendințe a spiritului critic, precum am văzut-o din exemple citate, căți va junii scriitorii s'au întâlnit în credința, că pentru onoarea bunului simț și în interesul tinereții noastre, ar fi timp a se restabili odată măsura lucrurilor; și de aceea la înființarea Convonbirilor Literare s'au încercat fie prin esplicări teoretice, fie prin schițe humoristice, a răspândi o judecare mai serioasă a literaturii române. Pentru noi patriotismul nu putea fi identic cu imperfecțiunea, și o lucrare slabă nu merită lauda prin aceea că era românească.

Din contră, tocmai încercarea de a învăli greșelele sub mantaoa „Românismului“ ne a părut a fi o înmulțire a pericolelor deja prea multe, în contra cărora avem a ne lupta, și o îndoită provocare de a ne împotrivi în contra lor. Eram prin urmare datorii a pune acelor domni întrebarea, nu cumva cred, că există un naționalism al științii, capabil de face din eroare adevăr, dacă numai eroarea provine de la un autor român? că d. e. academia din București, care pentru orice stat cult ar fi o concentrare de neștiință pretențioasă, să poată fi un focar al științei adevărate cel puțin până unde curge valul Dâmboviței? că teoriile limbistice ale d-lui Cipariu, care pentru orice filolog apusan nu sunt decât un șir de erori, să fie bune și drepte măcar în hotarul Târnavelor? că dreptul public al d-lui Barnuțiu, care pentru un jurist cu noțiuni elementare de știință este o țesătură de interpretări false și de confusii neiertate, să rămână

„tablele dreptutii român“ cel puțin pe malul Bahluiului? *că scrierile lui Praleu, Tăntu, Fichindeal, Săulescu Densușanu, etc., care în alte state ar deveni un izvor nesecat de împrumutare pentru foi umoristice, să fie destul de bune pentru „Lepturarul“ serios al d-lui Pumnul, din care să se nutrească mintea tinerimei rumâne?*

Demnitatea noastră de oameni nu ne permite, ca din produceri, ce la popoare culte ar fi obiecte de rîs sau de compătimitire, să facem o colecție venerabilă și să o depunem pe altarul patriei cu tămăia lingușirii. Ce este rău pentru alte popoare, este rău și pentru noi, și frumoasă și adevărată nu pot să fie de cât acele scrieri române, care ar fi frumoasă și adevărată pentru ori ce popor cult.

Că această direcție a criticei din Convorbirile Literare, va atrage asupra și luarea aminte a jurnalelor române, era prima noastră speranță. Că va deștepta mânia celor ce *să simțeau atinși și că această mînie își va afla resunat în organele lor, eră speranța noastră a doua*. Speranță, și nu temere. Căci polemica jurnalelor, când produce vre un folos (adese nu produce nici unul), pune numai în mișcare interesul publicului pentru punctul în discuție; publicul începe a ceti — eacă rezultatul cel bun; ear opinia definitivă se fixază de regulă după puterea argumentelor, nu după gândul jurnaliștilor, și astfel un autor, dacă merită a se nimici, se nimicește numai prin propriile sale scrieri, dar niciodată prin scrierile altora, și cu cât acestea sunt mai numeroase și mai violente, cu atât mai puțin.

*

Interesante sînt sofismele, ce se opun în contra direcției critice în literatura română, și cu arătarea lor vom termina deocamdată observările de față.

Așa dar: ce este de zîs în contra criticei în genere? Această întrebare se înțelege că nu se adresează la partizanii convinși ai tendințelor criticate. Cei ce cred în adevăr, că limba și scrierea română se va îndrepta după D. Pumnul, că operele D-lui Barnuțiu sunt cărți de știință și că D. Eliade este poet, cu aceia nu avem de discutat. Timpul își i-a sarcina asupra și de a'i arăta în adevărata lor perspectivă, și nu va fi a noastră vina, dacă în această schimbare optică ceea ce astăzi pare figură serioasă devine din zi ce merge mai

mult caricatură până când dispare de tot. Dar avem de discutat cu acei adversari, mai numeroși decît s'ar crede, care în opinia lor întimă recunosc ca și noi greșelele criticate, însă își dau aerul de a le susține din alte considerări.

Și mai întăi se zice, că așa numita „epocă de tranzițiune“ a fost la toate popoarele o epocă imperfectă și că prin urmare nici starea noastră literară nu poate fi deodată bună, ci trebuie să treacă încă prin multe schimbări până va ajunge la o expresie mai estetică.

Să admitem că este așa. Ce dovedește aceasta în contra criticei? Oare din starea imperfectă a unei epoce, poporul s'a rădicat lăudându-și imperfecțiunea, sau s'a rădicat criticând răul pentru a prepara binele? Din momentul în care se recunoaște, că suntem în tranzițiune, din acel moment se recunoaște legitimitatea critic și se osîndește lenevirea, care așteaptă binele în viitor fără nici o luptă și care vîzînd răul îl măgulește cu speranța că se va îndrepta de la sine. De la sine nu se îndreptează nimic în capetele unei generațiuni; căci ori ce cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenței libere, și datorită de a afla adevărul și de a dovedi eroarea, se impune fără șovăire fiecărui cap, care nu se mulțumește cu existența sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce rîsună la fericirea și la nefericirea națiunii, din care s'a născut.

Cine a tăgăduit vre odată, că ceea ce este, are cauza și motivele sale de a fi așa cum e? De sigur noi Români, fiindcă suntem într'o stare deplorabilă, a trebuit să fi fost cotropiți de atâtea elemente nefaste în lăuntru și în afară, încît să nu putem ajunge la o stare mai bună. Dar a înțelege necesitatea unui lucru, nu va să zică a'l primi fără împotrivire, ci ar putea să zică numai a provoca o judecată mai blîndă pentru persoanele, care au marcat viața publică a poporului. Incontra persoanelor însă în valoarea lor privată nu s'a îndreptat nici o dată critica noastră. Fiecare din noi simte și este gata a afirma, că Petru Maior, Sincai, Cipariu, Pumnul sunt bărbați de valoare personală, care și-au jertfit viața lor la binele public așa precum l'au înțeles și anume și-au jertfit-o fără a căuta interes per-

sonale, precum face marea mulțime a urmașilor lor. *Dar această onoare și demnitate personală nu schimbă întru nimic judecata obiectivă a operilor, ea nu poate face din cartea lui Petru Maior o istorie, din compilarea fără critică a lui Sincai o cronică, din etimologismul și din limba lui Pumnul un adevăr limbistic.* Din contră, cu cât persoanele sunt mai presus de critică, cu atât erorile literare trebuiesc supuse unei critice mai serioase, și numai simțirea și combaterea acelor erori e mijlocul propriu de scăpare. Căci dacă istoria scrisă admite explicații, adevărul de realizat nu admite transacțiuni. El neagă eroarea absolut, ori care ar fi fost motivele ei, precum se neagă în desvoltarea omenirii ori ce popor care nu a știut ași însuși elementele de cultură în timpul priincios.

Prin urmare din aceea, că o stare de lucruri se poate explica istoricește, nu rezultă că se poate justifica, și numai prin o raționare sofistică s'ar deduce de aci un argument în contra criticei.

Dar în genere toată idea aceasta are trebuința de meditare mai strinsă. De câte ori se arată nulitatea unui op literar, fie tractat științific, fie culegere de poezii, ni se obițează: nu descuragiați! toate începuturile sunt mici.

Toate începuturile sunt mici! Atîrnă de la înțelesul, ce se dă cuvîntului mic. Dacă e vorba de cantitate sau mai bine de extensiune, atunci e adevărat, că începuturile sunt mici; dar dacă e vorba de calitate, de valoarea intensivă, atunci toate începuturile sunt mari. Un început de cultură, în ori ce ram al ei s'ar întempla, trebue să cuprindă întăi ceva ce nu a fost până atunci în viața publică a acelu popor, dar al doilea totdeodată ceva, ce poate servi de fundament pentru o clădire și urmare mai departe. Numai cu aceste două elemente este un început. Din cel d'întăi se vede, pentru ce la prima sa ivire este mic, adecă mic extensiv. În generația, în mijlocul căreia se presintă, află cu necesitate un număr mai mare de adversari, decât de amici; fiind că este o nouă combinare și percepțiune de forme ale viitorului, pe care numai spiritele eminente le pot înțelege și primi îndată; și aceste sunt în minoritate. Inșă numărul cel mic de adepți crește din zi ce merge, și pe când în scurta actualitate domnește eroarea

învechită, ideilor de reformă li se păstrează o viitorime fără margini.

Dar pentru ca această continuare în viitor să se întample, începutul cel mic la întindere a trebuit să fie mare prin adevărul ce'l cuprinde, prin valoarea energetică, ce'i dă putere de a rezista și, biruind greutatea timpului, a produce șirul neîntrerupt de forme nouă de viață.

La erorile contemporane se observă totmai contrarul. Corul de apoloșiști în cantitatea lui stă în proporție inversă cu valoarea din lăuntru a obiectului lăudat, și soarta prea blândă, fiindcă a rezervat nulităților desprețul uitării în viitor, le mângăie cu parfumul estin al lingușirilor majorității contemporane.

Prin urmare obiecțiunea cu începuturile cele mici este sofistică în aceea, că se folosește de cuvintele tesei adevărate: toate începuturile sunt mici (în cantitatea adepților, dar mari în valoare), pentru a'i substitui înțelesul absurd, că toate începuturile pot fi mici în valoare și mare în adepți.

Asemenea încercări nu sunt nici un început, ci sunt timp pierdut, și toată cifra partizanilor nu le poate da viața din lăuntru ce le lipsește de la naștere.

Critica neobosită în contra lor este una din datoriele cele mai urgente în împrejurările noastre. Căci Românii nu mai sunt acea tabula rasa, care erau la începutul secolului present, un câmp roditor și nesticat pentru a primi sămînțele culturai adevărate. De două generații încoace direcția lor s'a pronunțat, și s'a pronunțat într'un mod primejdios pentru chiar existența poporului. A încerca prin toate mijloacele de a pune o stavilă curentului de idei bizantine, ce învărtește capetele generației presente ne pare singura misiune oportună a publicității bine înțelesă.

În această încredere nu ne poate slăbi opoziția de bună și de rea credință, ce am întâmpinat în marea majoritate a publiciștilor români, ea ne servește numai pentru a măsura întinderea rului. Căci să nu confundăm! Majoritățile sunt un fapt de cea mai mare însemnătate în politică, fiind termometrul sigur pentru a arăta, până unde certe idei au intrat și s'au înrădăcinat într'o societate și când se pot prin urmare formula ca legi practice ale ei. *Dar când e vorba de o lucrare în sfera ideală, fie*

operă de arte, fie teorie științifică, fie numai o critică, maioritățile nu însemnează nimic, fiindcă totdeauna asemenea lucrări au fost primite la început de o minoritate și, dacă și-au câștigat teren, și l-au câștigat numai în viitorul poporului lor.

Este o adevărată mângâiere de se pătrunde de acest fapt al progresului culturii, mângâiere trebuincioasă în contra prea multelor sarcini ale situațiunii impuse. Căci nu fără lupte grele poți rupe roadele din pomul cunoștinței, și îndărătul fie cărui adevăr, la care ai ajuns, lași o iluzie perdută. Cu simțăminte de recunoștință și cu inima plină de speranțe ai intrat în templul tuturor, și în loc de statue ai găsit idoli, și în locul templului visat te-ai deșteptat într'un chaos de ruine, fericit dacă afli în mijlocul lor o înțelegință amică, care să simtă cu tine desolarea generală.

În asemenea momente este bine să nu cauți înapoi nici împrejur, ci, pășind înainte, să-ți păstrezi încrederea, că progresul adevărului trebuie să se facă și că formula lui este aceasta: Mulți din cei ce astăzi sunt în rătăcire, vor veni mâine pe calea adevărului, dar nici unul din cei ce au înțeles odată adevărul, nu se va mai întoarce la vechiele erori.

Maiorescu făcând o critică asupra „Direcții nouă în poezia și prosa română”, continuă:

Dar să nu mai continuăm exemplele de acest fel! Când s'ar ivi izolate, când ar forma excepția, cine și-ar impune datoria de a le resfoi din literatura zilei! Însă ele formează astăzi încă majoritatea literaturii noastre poetice, și în modul cum se produc, ne par a fi simptomul unui rău destul de însemnat pentru a merita o atenție serioasă.

Suscitatul d. P. G. eră aproape copil, când și-a publicat „Umbra lui Mihai Viteazul”; asemenea Almanahul din Arad este lucrarea unor juni necopti; și dd. *Vulcan și Drăgescu*, dacă este să-i judecăm după publicările de până acum, nu pot fi departe de această vîrstă fericită; și poate autorii celor mai multe poezii ca primejduese cetirea jurnalelor politice pe la noi, se află în acelaș cas.

Că în acest timp al vieții lipsa de cugetare matură și o desertăciune neînfrînată

împinge pe atâta juni nechiemați și nealeși a maltrata limba torturând-o în rime și metrumuri imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv a crede, că junii Români să fie mai mărginiți sau mai deșerți, decât junii altor popoare înzestrate cu o literatură. *Dar ceea ce nu se va întâlni la nici un popor cult și ce se petrece numai la noi, este necuviință, cu care asemenea păcate ale tinereții, cum ar fi zis reposatul C. Negruzzi, se publică, se impun în literatură și se primesc de o parte a publicului drept poezie; incorrigibila suficiență, ce o păstrează autorii lor toată viața, și încrederea în care se susțin, că au făcut o faptă meritorie pentru literatura țării lor, când au sustras atâtea coale de hârtie de la o destinație mai firească.*

Altundeva societatea este destul de bine organizată pentru a se garanta încontra unor asemenea abnormități; respectul pentru public, respectul, în care au știut a se ținea jurnalele, și curagioasa veghere a unei critice neobosite formează la suprafața vieții intelectuale o pătură destul de puternică, pentru a apăsa și mănținea în întunericul ce li se cuvine, acele produse stricăcioase. La noi însă ele se resalăsc în toată voia și amenință a falsifica judecata publicului și a înecă lucrările cele bune. O sumă de tineri se molipsesc de epidemia literară, își părăsesc ștudiile regulate și se încântă cu laurele eftine ale publicității de o zi, și așa le este de însemnat numărul, încât astăzi își formează unii altora un echo destul de tare pentru a se înșela întreolaltă asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns până acolo, încât cine din tinerii nostri este numai incapabil, rămâne scriitor pe la tribunale și prin poliții, dar cine pe lângă incapacitate adaugă aroganță, devine scriitor al literaturii, jurnalist, poet, și îndată *ce cu o limbă și o ortografie deplorabilă știe a rima libertate cu dreptate, colegii săi se grăbesc a-i deschide „cu fericire coloanele” d-lor, a'l patentă drept literat și „ante-luptător al culturii naționale.”*

De aci înainte timpul și activitatea acestor nefericiți se perde în producerea de maculatură literară, și o parte a timpului și activității generației june se perde în cetirea acestei maculaturi.

Aci e răul; din acest punct de vedere

partea nesănătoasă în mișcarea literaturii române merită a fi observată, și poate cetitorul nepărtinitor nu va găsi de prisos, dacă vom mai releva și procederea uniformă, tipicul, după care acei scriitori exploatează atenția tinerimei și profanează una din cele mai frumoase aspirații ale ei.

Drapelul, sub care se introduc aceste deșertățiuni personale și crudități estetice, este totdeauna Națiunea și Libertatea, și astfel două idei din cele mai înalte au ajuns a fi scara, pe care călcând-o în picioare, se urcă oamenii cei mai lipsiți de ori ce merit. Și atunci numai vezi pe d. Drăgescu făcând din cacofoniile sale un omagiu „libertății și nedependinței“, pe d. Petric producând înjosirile sale „ca una mititică flamură cu devisa simțurilor naționale“, pe d. Pătărlăgianu scoțindu-și musa din fașă, pentru a o depune pe altarul națiunii; și apoi vin în precuvențurile d-lor, care sunt totdeauna lipsite de demnitate sau prea smerite sau prea arogante (și nu știi ce este mai arogant: aroganța sau smerenia), și ne explică, ce mare iubire pentru patrie i-a făcut să ne înzestreză literatura cu prețiosul mume al d-lor! Si foile noastre publice, Familia, Telegraful, Plebeul, Poporul, Secelul, Armonia, și cum le mai chiamă, salută cu entusiasm pe „confratele“ cel nou, și, continuând mistificarea mai departe, îndrăsnesc a identifica na-

țiunea română cu aceste anomalii ale ei și strigă, că se atacă românismul îndată ce se atacă aceste rătăciri bolnăvicioase ale literurii române.

Cine cunoaște calibrul unor asemenea poeți și jurnaliști, nu se miră de purtarea d-lor, o găsește naturală și — proprie vorbind — indiferentă. Nu ar fi însă natural, când publicul român ar continua de a-i încurajia crezând că astfel încurajiază literatura; și pe de altă parte ar înceta de a fi indiferent, îndată ce am privi la înrîurirea, ce o pot avea asupra tinerimei noastre.

Din acest punct de vedere împotrivirea energetică în contra direcții false arătate în aceste rânduri ne va părea totdeauna o datorie literară, și încercarea, de a pune o stavilă în contra ei atât prin criticarea producerilor rele cât și prin relevarea scrierilor mai bune și de a produce un fel de presiune îndestulătoare a opiniei publice să fie repetită fără obosire și cu puteri unite, până când va isbuti — presupunând că va isbuti vreodată.

În numărul viitor al revistei noastre vom termina publicarea scrierilor polemice a-le lui Maiorescu, tot odată vom ilustra și starea nefericită de astăzi, la care am ajuns în lipsa de o critică serioasă.

(—)

MIHAIL EMINESCU.

Ni s'a trimis din Blaj un „Ștudiu critic“ (Biblioteca Unirii. — Tipogr. Sem. archidieceșan, 1891, pag. 213) asupra poeziilor lui Eminescu. Cu cultul lui Eminescu am mers prea departe. Toate cele zise de anonimul autor în študiul său critic, vor fi aprobate de toți oamenii cu vederi sănătoase. Estragem din študiul de multă valoare următoarea parte:

Să considerăm acum pesimismul lui Eminescu și din un alt punct de vedere

mai momentos și mai delicat pentru întreaga viața și desvoltarea noastră rumânească.

În toată comedia cu cultul lui Eminescu nimic nu ne-a atins așa dureros, ca trista împrejurare, că chiar tinerimea română a fost trasă mai tare în vârtegiul cultului acestuia rușinos și periculos. Că așa s'a întâmplat, nu ne mirăm, căci așa e firea tinerimii. Ea precât de iute poate fi însuflețită la bine, precât de iute poate fi sedusă și la rău. Ne doare însă amar în adâncul inimii noastre, că cei ce au introdus cultul lui Eminescu, au aflat cu cale a se adresa mai tare către tinerime și a o seduce, să între în templul lui cel de jos

pre a-l tămăie și a i-se închina. Căci pre când alți oameni seduși de cultul acesta s'a mulțămît cu bucuria, că dacă e adevărat, ce se zice despre el, atunci avem un poet mare românesc, și aceasta numai spre onoare ne poate servi, pre atunci tinerimea în focul ei escusabil nu s'a mulțămît numai cu bucuria aceasta laconică, ci ea a mers mult mai departe. Ea a început cu idea de a înfința o foae pre numele lui Eminescu. Acum noi o atare foae nu ne putem închipui, decât cu menirea de a lăți ideile lui Eminescu pre o basă mai largă. Ea a început cu idea de a-i rădica lui Eminescu un monument, care iarăși nu poate fi alt-ceva decât o apoteosă a ideilor lui săpată în peatră. Ea a eșit cu cugetul de a funda o școală în locul natal alui Eminescu, ceea ce iarăși nu poate însemna alt ceva decât rădicarea unui monument cultural, care să perpetueze în mijlocul nostru ideile lui Eminescu.

Pentru toate acestea tinerimii noastre iubite nu-i vom pune nici întrebare. Ne luăm libertatea însă a pune celor ce au început cultul lui Eminescu o întrebare cu toată francheta, o întrebare, carea are drept să le-o pună ori ce Rumân în interesul omenimii. Si întrebarea aceasta este, cumcă cari sunt idealele acelea morale, de cari se poate însufleți tinerimea rumână din poeziile lui Eminescu, după ce a fost mânăată până la un atare cult al lui?

Semțim bine confusiunea, în carea îi aduce întrebarea aceasta pre toți urzătorii cultului lui Eminescu. Chiar pentru aceea însă insistăm cu toată hotărîrea, ca să ne răspundă cu aceeași franchetă, cu care le-o am pus noi.

Hei! dar este greu a răspunde atunci când te simți vinovat. Și încă și mai mult. Când te simți vinovat, ai voi să taci, si nu poți. Căci dacă tace graiul, vorbește fața, pentrucă: Heu quam difficile est, crimen non prodere vultu!

Bine a știut urzătorii și părtinitorii cultului lui Eminescu, că în toate poeziile lui nu este absolut nici un ideal moral nobil, de care să poată cineva dori, ca să se însuflească tinerimea. Pentru aceea toți cei ce l'au încărcat pre Eminescu cu atâtea laude, au și aflat de bine a tăcea despre valoarea morală a poeziilor lui. Singur Domnul Gherea, care precum

cu inteligența așa și cu sinceritatea îi întrece pre toți ceilalți, face în privința aceasta excepțiune. Singur dînsul cutează a zice, că „înălțimea morală și ideală a tendințelor lui Eminescu e mai pre jos decât înălțimea artistică“,¹⁾ ceea ce după părerea noastră atîta însămnă, că dacă dlu Gherea n'ar fi un realist de specia lui Zola și n'ar avea așa mare teamă de opiniunea publică sedusă, și de aceea, cari ar' fi gata a proscie pre ori cine cutează a nu se închina lui Eminescu, atunci credem că ar fi spus apriat, ce-i zace poate pre inimă, și aceasta e, că în Eminescu nu e absolut nice o tendință morală sau ideală.

Însă chiar tăcerea aceasta a adorătorilor lui Eminescu despre valoarea morală a scrierilor lui este o tăcere tare elocuentă. Căci chiar ea arată, că nice dîșii nu affă nice un ideal adevărat moral și nobil în toate poeziile lui Eminescu. De unde tăcerea aceasta a dîșilor o putem considera de paliditatea aceea, ce cuprinde fața vinovatului.

La iubire desinteresată si eroică de patrie și națiune, precum am văzut deja, poeziile lui Eminescu nu sînt în stare a însufleți pre nimeni, ma chiar din contră mult mai iute sînt în stare a produce un semțământ contrar iubirii acesteia în inimile tinerimii.

La iubirea științei, înaintării și civilizațiunii iarăși nu numai că nu sînt acomodate a mișca pre nimeni, ci încă ce e mai rău, sînt în stare a seduce tinerimea, să le desprețuiască și urască, căci el iș bate joc de toate tendințele acestea ale omenimii, ca de niște nimicuri ceva mai mari, ce e drept, între celealalte nimicuri ale omenimii, însă totuși nimicuri.

La luptă dreaptă, la suferință, la martiriu pentru ideale, cum va putea entuziasma Eminescu, a cărui principiu este, că tinerimea „să nu îndrăgească nimica“ fără „să rămână la toate rece“. (Glossa pag. 143.)

La interes sincer și plin de zél față cu lucrurile mari și frumoasé, ce se petrec în lume, la studiarea lor și la sugerea învățătorei pentru viață, ce zace ascunsă în ele, cum va putea însufleți Eminescu tinerimea, când el o învață, că de câte ori se întemplă așa ceva în lume, ea totdeauna „să se așeze

1) Critice pag 176.

deoparte", și să nu se intereseze de atari „sgomote deșerte". (Pag. 144.)

La umanitate, filantropie, simpatie, compătimire și ajutor celor lipsiți, mângăiere celor întristați, cum va fi în stare să miște inima tinerimii Eminescu cu principiul, că de câte ori vedem oameni plângând, să ne tragem în un colț și să cugetăm numai la aceea, ce putem învăța din necasul lor. (Pag. 145 și pag. 19 unde Eminescu rîde de „durerile străine".)

La activitate încordată și perseverantă spre ștergerea miseriilor din mijlocul omenimii, activitate deamnă de sufletele cele mai mari și mai nobile, nu numai că nu se încearcă Eminescu a însuflă tinerimea, ci îi inspiră fatalisticul principiu, că nice să nu spereze, că va putea delătura miseriile acestea. (Pag. 146.)

La luptă cu valorile, ademenirile și decepțiunile lumii Eminescu în loc de a se sili să însuflă curaj tinerimii, o învață, că de câte ori va trebui să dea pept cu ele în lume, totdeauna să se străcore pre de lături ca ostașul laș, care cearcă locuri, potece ascunse și întunerecul spre a fugi din luptă. (Pag. 146.)

La procurarea cu lucru, trudă și osteneală onestă și cu paciință a unei fericiri și mulțămiri pre cât e cu putință în lume, nu poate să îndemne Eminescu tinerimea, când îi zice, că spre lucruri de acestea „să nu-și încline cumpăna rece a gândirii". (Pag. 144.)

La o iubire erotică nobilă, ideală, armonică și convenabilă superiorității omului de cultură am văzut deja cu multă durere, că poeziile lui Eminescu nu numai că nu îndeamnă tinerimea, ci o seduc în privirea aceasta la degenerare în animalism bestial.

La prețuirea demnității omenești, din care rezultă atâtea tendințe nobile, ce aceeași demnitate o înalță din ce în ce mai tare și mai sus pre scara idealismului, cum poate să însuflăscă tinerimea Eminescu, când în pornografica poemă „Calin" finește cu aceea, că alături cu o nuntă omenească pune și o nuntă de animale, pureci, bonsari, cari, țînțari și alte bejării, ca să arete, că omul cu nimic nu este mai pre sus decât vietățile acestea de multe ori molesite omului.

În urmă la iubirea și practica cea grea și spinoasă a virtuții cum îndeamnă Eminescu

tinerimea, am văzut deja, când am fost siliți a cita strofa aceasta vrednică să o cânte nu tinerimea, ci criminaliștii în închisori:

„Deci cum voești tu, poți urma cărarea,

„Fii nobil sau pătat de crime,

„Acela-și prat, aceea-și adêncime,

„Și moștenirea ta și-a tot: uitarea".

Unul dintre lăudătorii lui Eminescu vorbind despre poesia, în care ocur versurile acestea zice, că cuprinde versuri de o unică frumșeță, deși în cele vre-o patru strofe ale ei nu este chiar nice o legătură.¹⁾ La „frumșeța" aceasta „unică" din poesia aceasta sîntem atît de liberi a ne face o mică observare. Precum poate să vadă ori cine, Eminescu în versurile acestea croește aceea-și „adêncime" și pentru cei virtuoși și pentru criminaliști. Din cât ne este nouă cunoscut, în Rumânia pentru criminaliști este rezervată o „adêncime" foarte mare, adecă: oca, în care au să lucre până la moarte. Nouă ne place a crede, că lăudătorii lui Eminescu sînt toți oameni virtuoși și nobili. Chiar pentru aceasta nu ne-ar plăcea a-i vedea după gustul lui Eminescu în aceeași „adêncime", în care sînt în Rumânia criminaliștii, căci dacă s'ar vedea acolo, atunci tare credem, că pusățiunea aceasta la nice o întemplantare nu li-s'ar părea de o „unică frumșeță", și ar blăstema pre urzătorul pusățiunii acesteia, de ar fi chiar și Eminescu.

Ne pare tare rău, că dlu Diaconovich, care cu revista sa germână „Romänische Revue" a făcut atâtea serviții frumoase causei noastre rumânești, a aflat cu cale a publica în traducere germână poesia aceasta monstru alui Eminescu, carea mai mult ne compromite înaintea străinilor.²⁾ Căci ce idee pot să-și facă străinii despre noi, când ca un ce classic în literatura noastră, le întindem pre masă cele două versuri de mai sus, pre cari traducătorul le dă în limba germână cu cuvintele următoare:

„Geh deinen Lebensweg nach Willen und Ermessen.

„Ob gut, ob böß, wenn selbst zum Mord man griffe." ³⁾

¹⁾ „Convorbiri literare" 1890 Nr. 11.

²⁾ „Romänische Revue" Ianuarie 1891.

³⁾ Mergi pre calea vieții tale după voința și chibzuința ta. Poți fi bun seau rău. cât să și ucizi.

Cetitorii nostri nu ne vor lua în nume de rău, dacă față în față cu versurile acestea inmorale alui Eminescu vom reproduce versuri analoge despre același lucru din scrierile unui adevărat geniu, prețuit tare mult de secur și de toți adoratorii lui Eminescu. Acesta este Calderon, marele dramaturg spaniol, cu care dacă nu ne-ar sili seriozitatea lucrului, ar fi un mare păcat a-lu asemăna și de departe numai pre Eminescu.

Iată cum în traducere germână foarte bună vorbește de Calderon despre același lucru în admirabila sa dramă „Viața un vis“: „Ich weiss, dass dieses Lebens schönstes Glück Hinschwindet wie ein Traum, und dass zurück Nichts bleibt von allem, was wir hatten, Als die Erinnerung an unsre Thaten.“¹⁾

Dacă răzămâți numai pre auctoritatea, ce ne-o inspiră geniul în sine, ne vom pune întrebarea, cumcă care dintre acești doi, Eminescu sau Calderon a spus adevărul, atunci nu ne îndoim nice un moment, că Calderon va eși învingător. Dacă însă ne vom întreba înima noastră, că oare ce-i convine ei, și ce este mai conform naturei noastre omenesti, democrația immorală alui Eminescu, care crima o pune în același rang cu virtutea, omicidiul cu filantropia, tirănia cu martiriul sau doară aristocrația morală alui Calderon, care dă virtuții drepturi nobilitare în societate, drepturi, cari crimei le deneagă, atunci ea de secur ne va da răspunsul categoric, că Calderon a vorbit din înima noastră curată și virgină omenescă, iară Eminescu din o minte stricată, coruptă și desfrânată. Calderon a păstrat demnitatea omenescă, iară Eminescu a batjocorit-o. La Calderon omul este om, la Eminescu bestie.

În știința moralei motorul principal al faptelor omenesti nu este conștiința suvenirului faptelor noastre între oameni. Este însă pentru aceea suvenirul acesta un motiv puternic al moralei. De unde cel ce subminează și motivul acesta ca Eminescu, acela clătină în mare măsură însăși morala. Căci ce moralitate mai putem aștepta dela acela, care este atât de blasat, cât nu-i pasă nici cât de puțin, ce suvenir lasă în

¹⁾ Eu știu, că fericirea cea mai frumoasă a vieții acesteia pere ca un vis, și din tot ce am avut, nu rămâne nimic înderept decât suvenirul faptelor noastre.

urma sa faptele sale între oameni? Adevărat, că multe fapte omenesti, și încă de multe ori din cele mai eroice se uită în scurt timp, căci nu sunt toți oamenii mențiți a căpeta loc în istoria omenirii. Însă un suvenir oare care au toate faptele noastre cunoscute, și pre câți oameni nu duce la bine, și nu abate dela rău numai cugetul la suvenirul acesta! Pentru aceea ar fi vai de omenime, dacă ea n'ar fi avut totdeauna atâta minte și judecată sănătoasă, cât în majoritatea ei să nu se acomodeze nici când principiului acestuia alui Eminescu. Ma dacă bărbații mari de spirit și înalți de pusățiune s'ar inspira în faptele lor de un principiu atât de fatal ca acesta, atunci istoria n'ar mai avea în registrul său decât Herostrati, Efialți și flagele ale omenirii.

Blândul și genialul Schiller în viață a avut mult mai multe cauze de a deveni pessimist, decât cum a avut Eminescu. Si totuși Schiller nu zice ca Eminescu, că fără grige putem fi virtuoși sau criminaliști, căci numai uitarea avem să o așteptăm după faptele noastre, ci cu mult adevăr îndeamnă omenimea la virtute cu cuvintele: Die Weltgeschichte ist das Weltgericht = istoria lumii este judecata lumii. Si fiindcă așa este, de judecata aceasta a lumii au avut, au, și vor avea totdeauna cei mai mulți oameni atâta respect, cât putem să zicem, că conștiința judecării acesteia a produs și va produce în lume multe, foarte multe fapte nobile și mari, și a delăturat și va delătura multe, foarte multe fapte rele, ca tot atâtea isvoare de nefericiri și suferințe pentru omenire.

Hei! dară ce are de a face poezia cu morala, ne vor striga destui din închinătorii lui Eminescu? Poezia trebuie să se judece după legile estetice și nu ale moralei? Poetul, n'are să fie un aschet, ci un cavalier. Da! știm, că mulți fanatisați de așa numita estetică realizată pre aceasta o separează cu totul de ori ce morală, și o atare întrebare nici nu ne surprinde.

Le punem însă tuturor acestora și noi numai o întrebare. Să ne spună adecă, cumcă poate fi oare frumos în sine ceea ce este immoral, ori va profesa cineva morala creștină, ori așa numita morală civilă din catehismele republicane din Franța, ori morala evoluționistă alui Stuart Mill și Spencer? Oare furl,

ucigașul, desfrânatul poate să fie vre-odată frumos în sine? Oare domnii acestia s'ar lăsa să-i ucidă un ucigaș tiran numai pentru ca să producă un tablou frumos al uciderii în sine?

Nu voim prin aceasta a susține, că ceea ce e immoral și rău în sine, nu poate avea absolut nici un loc în artă și în special în poezie. Așa ceva ar fi și cu neputință. Ci dacă trebuie să între răul moral în artă și poezie, atunci nu are nici când să fie scop, ci numai mijloc spre preamărirea bunului moral.

Prin bisericile gotice între sculpturile cele multe vin și draci înainte, însă ei țin de comun în spate columnele, pre cari sunt sculptați ângerii și sfinții, ca să se simbolizeze, că și răul moral are să servească binelui moral.

În antichitate pictorul Timomach a depins pre Medea cea ucigașă oare de fiii săi nu când i-a ucis, ca să ne desfătăm în o scenă așa barbară, ci în momentul, când iubirea de mamă se lupta cu jalușia, ca să vedem, ce putere mare este iubirea de mamă, care pune pedeci și pasiunilor celor mai mari. Harpia Medea servește aci gloriificării sîmțului celui mai nobil din înima unei femei, sîmțului de mamă, și pentru aceea Medea lui Timomach este un cap de operă.

Un alt pictor slab însă a depins pre aceeași Medea în momentul furiei, când e gata să se apuce de uciderea copiilor, când acum nici un sîmț bun nu mai este în ea. La acesta Harpia Medea nu mai servește gloriificării binelui ca la Timomach. De aceea când a văzut chipul acesta un poet cu gust estetic a strigat: La dracul cu tine, ucigașoare de fii și în imagine! ¹⁾

Ma și atunci, când s'ar părea, că în un product de artă ori ce considerațiune și scop moral este delăturat, și atunci nu răul moral în artă este, care ne desfătează, ci puterea geniului, la privirea căreia conștiința demnității omenești, fiind satisfăcută și mulțumită devine mai puternică, mai intensivă și mai plăcută. Cine de pildă a descris vre-odată pre deavolul așa bine în toate lucrările și mișcările inimei lui ca Milton? Pre dreptul

zice Goethe, că deavolul lui Milton este ca deavol foarte brav. Si totuși cetind Paradisul perdut alui Milton ne desfătăm noi oare în figura cea atât de natural descrisă a deavolului ca atare? Nu! nici pre departe. Ci ne desfătăm în geniul lui Milton, care și în întunerecul inimei și faptelor deavolești a pătruns așa adânc. Milton este, pre care îl admirăm noi, și nu deavolul, iară în Milton admirăm puterea cea mare a gândirii și sîmțirii omenești, care ne strigă: Vezi omule, cât de mare ești tu, cum geniului tău se pleacă și deavolul, și stă înaintea ta, ca să-lu prinzi în jug ca pre un animal domestic! Si apoi ce poate fi mai moral, ca ceea ce ridică și înalță în noi conștiința demnității omenești?

Cetitorii ne vor ierta digresiunea aceasta estetică-morală, fiind-că am voit a chiarifica lucrul cu aceia, cari bine știu, că în Eminescu tinerimea noastră iubită, speranța viitorului nostru nu poate afla nici un ideal nobil și moral, de care să se poată însufleți în greaua problemă a vieții, ce o așteaptă. Ca însă să mântuiască cu ori ce preț „geniul“ de perire, îl așază în câmpul acela al esteticeii, unde cresc numai florile frumosului estetic și nu și spini bunului moral, ca și cum n'ar voi să știe, că Grecii antici, „pedagogii omnimii în ale frumosului“, bunului și frumosului i-au rădicat numai un singur templu ca, la doi gemeni nedespărțiți în cuvîntul *καλὸν καγαθόν*, ce se folosește tot-deauna, când se vorbește despre frumosul adevărat.

Tinerimea este astăzi ca ipnotisată de cultul lui Eminescu. Voința ei este în mâinile celor ce au produs cultul acesta periculos în mijlocul ei ca în mâinile ipnotisatorilor. Chiar acum s'a mai ivit în mijlocul tinerimii și cugentul de a aduna tot ce s'a scris despre Eminescu, cu toate că un atare cuget nu ne este cunoscut să se fi ivit în mijlocul tinerimii față cu neuitații Alesandri, Bolintinean și Murășan, poeții ce au cântat nu din inima sbârcită alui Schopenhauer, ci din inima noastră curată rumânească. Pentru aceea prevedem, că încă n'a sosit timpul, ca cuvintele noastre să poată străbate pretutindenea în inima ei atât de bună, și o! atât de sedusă!

Desastrele, ce le-a cauzat Eminescu și le va cauza încă în tinerimea română, sunt multe. Ne doare și de tinerimea de dincolo,

¹⁾ ἐρρε και ἐν κίρη παιδοκτόνα.

dară mai tare ne doare de a noastră cea de dincoace. Imprejurările, în cari trăim, noi, poftesc dela tinerimea noastră de dincoace o energie, un zél, o constanță și o însuflețire pentru vîrtute cât se poate mai intensivă, ca să ne putem croi soarta aceea, la care aspirăm. O tinerime fără de aceste îngroapă în peptul său tot venitorul nostru. Si ce dureros! Chiar acum a mai venit preste noi și nefericirea, că tinerimea noastră este sedusă a se îndulci de slabele produse ale unui om blasat, sarbéd și ordinar ca Eminescu, cari sting în peptul tinerimei ori ce foc și însuflețire ideală. Să știe tinerimea noastră, că cultul lui Eminescu a purces în mare măsură din grandomania unei direcțiuni, care cu cultul acesta voește să se rădăce pre sine la rangul de lucru epocal, iară bietul Eminescu îi servește numai de pedestal. Acești oameni n'au nici durere de noi și nu ne cunosc nici necasurile noastre, nici că de ce tinerime avem noi lipsă în acele împrejurări, în cari ne affăm.

Pentru aceea zicem din inimă românească sângerată tinerimii noastre de dincoace de Carpați, că de câte ori vă lua poeziile lui Eminescu în mână, tot-deauna să-și reîmprospeteze în memorie cuvintele bătrânului Virgiliu: „Qui legitis flores et humi nascentia fraga, „Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba“.¹⁾

Eară când cetindu-le va veni în ispită de a cădea în desperățiunea filosofică alui Schopenhauer cărțăită în versurile lui Eminescu, atunci să-și aducă aminte de cuvintele altui bătrân espart:

„Rebus in aduersis animum submittere noli,
„Spem retine, spes una hominem nec morte
relinquit.“²⁾

Sau dacă, ce o mai mult, se va stîrni în ea cugetul de a primi pentru viață morala cea desfrînată din poeziile lui Eminescu, atunci să-și aducă aminte de zicerile altor doi bătrâni:

„Potius mori, quam foedari!“³⁾

și

„Summum crede nefas animam praeferre pudori,
„Et propter vitam vivendi perdere causas.“⁴⁾

Eară acum întorcîndu-ne la idea de a perpetua prin vre un institut ideile din scrierile poetice alui Eminescu: erotismul și pessimismul lui Schopenhauer, atunci, că prin ce institut s'ar putea perpetua erotismul lui, nu e lipsă să mai spunem, ști poate ști ori cine. Ne rămâne pessimismul lui Schopenhauer. Pentru sufletele consecente, în cari s'a încuibat pessimismul acesta prin poeziile lui Eminescu, și cari chiar din cauza consecinței nu pot împăca viața liniștită cu o atare filosofie, nu exist decăt două uși de scăpare din închisoarea „esistenței“, și acestea sunt: nebunia și sinucidul. Pentru nebuni exist institute, iară pentru sinucizi se zice, că încă ar esista în cetățile din Anglia o specie de casă provăzute cu arme și veninuri, în cari pot intra ori și când oamenii cuprinși de spleen spre a se sinucide. Doauă institute de genurile acestea, unul pentru nebuni și altul pentru sinucizi, și în mijloc alu treilea, pre care l'am indicat și nu-l numim cu numele nici acum, ar' perpetua tare bine ideile lui Eminescu. Să scrie însă în fruntea poeziilor lui Eminescu cuvintele de pre poarta infernului lui Dante:

„Per me si va tra la perduta gente!“⁵⁾

Eară pre frontispiciul institutelor cuvintele de pre aceea-și poartă:

„Lasciat' ogni speranza voi ch' entrate!“⁶⁾

UNGURISME DIN PSALTIREA SCHEIANĂ.

Edițiunea lui J. Bian. — M. SŞ. din seculul al XV.-a.)

ALES, les-ból. Pag. 484.

AMISTUESC, emézt. Amistui meserea-rea ta derepților cu înrema. Pag. 109.

BĂSĂU, bosszú. Cuntiri-te de mânia și

¹⁾ Copii! cari culegeți flori și fragi depro pământ, fugiți de aici, că în carbă stă ascuns un șerpe.

²⁾ Nu te descuragia în lucrurile adversă, ci spe-rează, căci singur speranța nu-l părăsește pre om nice la moarte.

lasă băsăul. Pag. 111.

BESEADĂ, beszéd. Se îndulcască-se lu beseadele mele. Pag. 340.

CASIA, Kázsia. Pag. 142.

³⁾ Mai bine moarte decăt contaminare.

⁴⁾ În traducere liberă: Mai bine moarte, decăt im-moralitate, ca nu cumva să perzi dreptul de a mai trăi.

⁵⁾ Prin mine se merge la gînte a cea perdată!

⁶⁾ Lăsați toată speranța cei ce intrați!

CHINUESC, din kin, pag. 161.

CHIP, k p. M nia lor dup  chipul zmeului. Pag. 179.

CIOCAN, cs k ny. Cu  ocanul sparse-ne-o. Pag. 230.

CIUD , cs da. Se spuniu toate ciudele tale. Pag. 76.

FĂGĂDUESC, fogad. Făgăduia te rugăciunea mea. Pag. 39.

GILĂLUESC, gy l l. Moartea p c to ilor iu i,  i cire gil lulia te dreptul gre i. Pag. 101.

HĂCLIAN, hitlen. B rbatul cruntu  i h clianu spurc ciune-i Domnului. Pag. 11.

HICLEN SIGU, HICLE UG, hitlens g. Pag. 26.

HITLENESC, pag. 343.

HĂLĂSTUESC, halaszt. Nu h l stui de moarte sufletul lor. Pag. 252.

HOTAR, hat r. Hataru puse i ce nu-l trecu. Pag. 336.

LĂCUESC, lakik.  i domnul  n veacu l cui te. Pag. 22.

LANGED, lankadt. Si nu era  n genunchiele lor languedu. Pag. 346.

MĂNTOIESC, MĂNTUIESC, MĂNTUIRIĂ, ment. — M ntoi te-m  Dumned ul meu.

— A Domnului iaste m ntuiri, pag. 7. — M ntuia te-m  dreptu mila ta. Pag. 14.

MUNCESC, din munka.  n de ertu se mun a te. Pag. 122.

NEAM, nem. Tu Doamne hr ne tin   i veghi-n , de neamul cesta  i  n veacu. Pag. 32.

OLTAR, olt r.  i  ntra-voiu c tr  oltariul  eului. Pag. 134.

OTET, eczet. Pag. 210.

PĂHAR, poh r. P harul sp seriei preimescu. Pag. 385.

PĂRĂ, p r. Dezgiudec  p ra mea de limb  neprea podovnic . Pag. 134.

PECETLUESC, pecs tel. c. 496.

PORĂNCESC, PORANCITA parancs.  i poruncita lor ive te lor. Pag. 73, 2.

SĂLĂ LUESC, sz ll sol. Cu tu Doamne unul pre nedejde s l  luitu-mi-ai. p. 10. SĂLAS pag. 350.

SĂPUN, szappan. Pag. 160.

TALPĂ, talp. L rgit- i urmele meale suptu mere,  i nu o-st mpir  talpele mele. Pag. 51.

URIAS,  ri s. Bucur -se ca uria ul alearg  cale. Pag. 55.

URIC,  r k. Tu e ti ce tocmit-ai uricul meu mie. Pag. 38.

UTĂLUIESC, ut l. Si se vrea ut luitoariu meu spre mere mare cuv nta. Pag. 169

VIHOR, vihar. Se nu neace mare vihorulu apelor. Pag. 208.

ZĂBELĂ, zabola. Cu z bale cu fr u falcile loru tragi. Pag. 94.

REFLESIUNI

de Jos phine Sz chy-Lorenz.

Calit tile noastre cele mai bune  i cele mai rele le po edem f r   tiin . Numai  n crisele vie ei le descoperim  n noi.

*

Oamenii nu merit  nici c nd tot blamul,  i arareori toat  lauda ce li s  d .

*

Numai aceea m rime ne impune, care ne este simpatic .

*

Acela, care a suferit mult, iart  mai u or dec t acela, care e ferice.

Precum  n univers nu vedem odat  numai tot c te o parte mic ,  i nicip nd tot  ntregul: a a  i  n  nima noastr  tot numai o parte mic  putem cunoa te.

*

Ne este mai u or a ne resigna  ntr'un fapt inevitabil, dec t a ne preg ti pe un astfel de cas.

*

Nu e caracterul nobil, dac  s'a abusat de el.

*

Ne tr bue mai pu ine preferin 

pentru susținerea, decât pentru perderea noastră.

*

Numai acela ar trebui să fie autorizat a blama, care are și puterea a recompensa.

*

O idee nu e nici când negativă; numai o percepțiune poate să fie negativă.

*

Nu știm să posedem tot ce învătăm.

*

Cu cât mai mult spirit are cineva, cu atâta mai lesne poate descoperi spiritul și într'altul.

*

Fii bun; și acesta e adese mai mare merit decât dacă ai fi dintre mulți cel mai bun.

*

Omul își procură partea cea mai mare a științelor sale prin deducțiuni; experiența are cea mai mică parte în ele.

*

Oamenii sînt așa de sêraci, în-

cât pentru durerea cea mai profundă, ca și pentru bucuria cea mai mare numai o espresiune au: lacrima.

*

Nu tot progresul însemnează pășire înainte.

*

Triumful cel mai mare, ce omul poate să ajungă e triumful peste el însuși. Însă lupta pentru acest triumf e ca munca lui Sisyphos, care trebuie tot de nou începută.

*

Acela, care se află în mijlocul unei fericiri, e mai totdeauna un consolator rău.

*

Aceia, cărora li-am făcut ceva bine, au mai multe drepturi preste noi, decât noi peste dênșii.

*

Numai cauzele necunoscute ne alarmează.

*

Toate evenimentele vieții noastre își capătă timbrul lor prin individualitatea noastră proprie.

Posta redacțiunei.

S. C. București. S'a espedat. Multumită pentru felicitările DVoastre.

R. J. București. Așisderea.

N. N. N. București. Ve mulțămim.

P. Pr. Petroșeni. S'a espedat.

P. S. prof. Petersburg. Sê va trimite regulat.

Buzeu. Da, îl cunoaștem pre Dl. Teofil Frâncu, din București. Un om cu multe fițe. Avem cunoștință și despre „Preumblările“ sale din București edate în foaia minciinoșilor din Brașov. Lingăul de Frâncu își bate joc de garibaldiști ungurești din 1861 (vezi: Gaz. Tr. Nr. 222.), cari s'au luptat pentru *unitatea italienilor*. Nu i-am greșit nici odata. Nu am avut cu el nici o încercătură am fost cu respectul convenit față de el. Însă el s'a schimbat.

Sê acatâ de noi, ca scaiul de oaie. Zice, că și noi am purtat pene în clop pe la anii 1861. Da. Amândoi am fost pătrunși de simțomintele patriotice; și el și eu. El încă o purtat pene. Eu am rêmas, ce am fost; el și-a luat frunza 'n buză s'a făcut lingău și-și bate acum joc de aceia, cari au făcut serviiți

rumânismului, pre cum au făcut garibaldiștii ungurești. Nu de mult Dl. Frâncu îmi scrie așa:

„Ilustre Domnule, am onoare a vă face cunoscut că chiar la eșirea cărții de sub tipar, mă simțam dator a vă înainta un esemplar în semn de stimă și înaltă considerațiune, ce vă păstrez încă din timpul când ne aflam împreună la Cluj.

Bine voiți, vă rog, a primi asigurarea deosebitei mele stime și considerațiune. București 8 febr. 1890. Teofil Frâncu mp șef de biurou la Ministerul Cultelor.“

Dl. Frâncu în „preumblările“ sale azi uită de stima și înalta considerațiune, despre care ne-a asigurat. N'avem lipsă de ele; ar avea lipsă Dl. Frâncu de un caracter mai tare. - Să-l dăm uitării!

V. Babes. București. Despre genialitatea DVoastre vom face pomenire odată. Până atunci răbdare.

N. Brașov. In treburile ale Gazetei și ale Tribunei nu ne amestecăm. Noi leam da numai un sfat: „De pâr. că hainole-su scumpe.“ Diamandi Manole nu poate cumpera tot mereu haine noaue, iar pêrul crește de măgan. Poporul, care e repre-

sentat (!?) de bubele aceste (după părerea lor), n'are altă datorință față cu scărpinăturile lor, decât să stee de o lature și să ridă. Să ridem dară!

X. X. X. Brașov. DVoastră mă întrebați: Ce vrea A. Mureșan cu cehii? Întrebați-l pre el că acolo-i între Dvtră. Atăta știu, că nebunia lui A. Mureșan cu cehii a stricat mult rumânilor. A merge la Praga în numele rumânilor, după un atentat contra regelui și a da mâna, în numele rumânilor acelora, cari au fost bănuțiți cu atentatul comis, e o nebunie nepusă. La noi toate nebuniile singuraticilor isu seveșișite în numele poporului rumân. Obraznicii n'au cutezanță a vorbi, a face în numele lor propriu, ce fac în numele poporului; ei au lipsă de o mantauă, cu care să-și acopere blăstămățiile, nebuniile lor. Sau nu-i o blăstămăție dela A. Mureșan a merge la Praga și a face acolo în numele nostru nebunii. Cine l'a trimis pre el chiar într'un timp așa de critic? Ce are de făcut el cu cehii? Treaba lui; treaba noastră ar fi, că atunci când vedem atari nebunii, să protestăm într'un mod solemn.

A. Arad. S'a espedit.

O. D. Drept aveți.

X. Tr. M. Să vor comunica pe rînd.

X. Să va espeda gratis acelora, cari ni vor trimite d'ale poporului spre publicare.

O. Lugoș. Despre Liga bucureștenilor vom vorbi mai pre larg în numărul viitor. — Din adunarea generală a Ligei vi-l comunicăm următorul fapt plin de liberalism:

„La ordinea zilei urmară propunrile. D-lu I. Mihalcea propune, ca adunarea să aleagă o comisiune, care să facă o listă de toți Ardelenii din București, să-i înscrie în Ligă, iar dacă vor *refusa, să fiă proscrisi*. Această propunere primită cu aplauză unanime, fû combătută de d-lu profesor univ. Dr. Istrati. Regretă, că Ardelenii au uitat suferințele amare ale fraților și părinților lor, dar crede că e destul a apela la densii și fără presiune, căci în sfârșit a-i face mai buni, decât sînt, nu o cu putință nici prin forță.“

Așa dară Liga lucră cu foc și cu sabie; cu forță și intimidări în numele mult pomenitului rumânism. Oare rumânismul să aibă lipsă de atare arme? Ne bucurăm, că in adunarea generală a Ligei s'a aflat un om cu minte, Istrati, care după „aplausule unanime“ a avut cutezanță a combate propunerea aplaudată. Dar s'a aflat numai unul. — Salutare.

„Naționalului“. București. In nrul 136 scrieți: „Moldovan se ocupă cu recrutarea de partisans ai politice sale.

Până acum a găsit unul; vestea ne-o aduce „Tribuna“ în următorii termeni:

„Făimosul fost egumen la mănăstirea „Maria Pocia“ și actualul popă unit in Offenbaia, Tordai Js. János, supranumit „magy. kir. oláhpap“, a intrat în serviciul negatului Moldovan profesând aceleași idei și principii despre neamul rumân și literatura rumână, — conlucrând alătura cu măestrul

său Moldovan la revista „Ungaria“ pentru dejosirea neamului rumânesc și batjocorirea limbii rumâne. Acest popă e crescut și hrănit cu prescură rumânească“.

Cât trêbue să fi plătit guvernul maghiar pe acest popă nedemn?“

Vé înștiințez, că dl Tordai din Offenbaia încă nici o vorbă n'a scris pentru „Ungaria“. Ne vom bucura dacă va scrie.

Da! la noi sînt suflete cumpărate. Diamandi Manole a cumpărat o grămadă de lăcuste, care rod la acțiile „Institutului Tipografic“ din Sibiu. Dacă nu 'și capătă plata regulat, urlă, croncănesc. După niște atari oameni flenduroși în caracter numai Naționalul poate porni în bănuirile sale, care vorbește după porunca muscalilor.

La noi guvernul are alte treburi, decât să cumpere oameni. Maiestria aceasta aparține vouă, muscalilor. Dacă azi tribunștii și naționalștii nu-și vor căpeta leafa convențională, mâne se vor îmbia și regimului unguresc. Ar avea destui oameni regimul unguresc, dacă ar voi să cumpere; dar' de oameni cumpărați n'are lipsă. Intre foile ungurești nici una nu este, care ar căpeta subvenție din fonduri rusesci. Intre cele din Rumânia sînt 4. Naționalul e al patrălea. Sîntem curioși, că dlu Jon Jancovescu cum va muri: In serviciul muscalilor, al bulgarilor, sau al turcilor? căci în serviciul rumânilor nu va muri, suntem siguri!

Oameni rēutăcioși, fără caracter pot numai fără temei a suspiționa. Naționalștii și tribunștii isu oameni fără caracter. Pricapeți? Câte unul și la olaltă isu oameni de nimica! Salutările noastre Dlui Tordai.

C. Cluj. Așa este. In Cluj sînt numai doi filologi rumâni: dl Nasta și dl Dr. A Isac. Cel dintâi nu se fălește cu știința sa, cel din urmă ambă din birt in birt și corege greșelele de tipar din „Ungaria“ și spune tuturor că el știe mai bine rumânește decât noi. Concedăm. Nici odată n'am zis, că noi mai bine am ști rumânește decât dl Dr. A. I. D'apoi oare ce folos au țeranii rumâni, cari il așteaptă atăta timp la ușă, din potca aceasta? Despre folosul acesta poate v'om vorbi de altă dată.

S. P. M. Osorhein. Vom vedē.

A. In numărul viitor.

C. P. Brăila. Așa va fi.

Cuprinsul: 1. Immoralitatea în politica noastră. De Grigoriu Moldovan. 2. Răspuns la memoriul tinerilor din Bucuroști. De Grigoriu Moldovan. 3. Etymologicum magnum Romaniae și filologia comparată din Rumânia în presente. 4. Ziariul unui pribeag. De Maurițiu Jókai. 5. Pierderile ungarilor. De Joan Raț. 6. Lupta noastră. 7. Mihail Eminesu. 8. Ungurisme din Psaltirea Scheiană. Edițiunea lui J. Bian. — M. SS. din secul al XV-lea. 9. Reflexiuni de Josephine Széchy-Lorenz. 10. Posta redacțiunei.